

Województwo
Śląskie

Załącznik do uchwały
672/157/VII/2026
Zarządu Województwa Śląskiego
z dnia 02.04.2026

ZARZĄD WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI WOJEWÓDZKIEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM NA LATA 2022–2025 ZA LATA 2024–2025

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	5
2. Ocena realizacji celów programu	6
CEL STRATEGICZNY I. KSZTAŁTOWANIE KULTUROWEGO OBRAZU WOJEWÓDZTWA	
Cel operacyjny I.1. Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa	
2.1. Ewidencje zabytków	6
2.1.1. Gminna ewidencja zabytków (GEZ)	6
2.1.2. Wojewódzka ewidencja zabytków	8
2.2. Ochrona zabytków	9
2.2.1. Ochrona przez wpis do rejestru zabytków	9
2.2.2. Ochrona przez uznanie za pomnik historii	11
2.2.3. Ochrona przez ustanowienie parku kulturowego	11
2.2.4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego lub decyzji o warunkach zabudowy	13
2.2.5. Ochrona walorów historycznych i kulturowych na podstawie ustawy o ochronie przyrody	15
2.3. Badania w zakresie zasobów zabytkowych województwa i ich konserwacji	20
2.3.1. Działalność badawcza	20
2.3.2. Wymiana doświadczeń i upowszechnianie wyników badań w dziedzinie konserwacji i rewaloryzacji zabytków	22
Cel operacyjny I.2. Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa	
2.4. Zarządzanie zabytkami	25
2.4.1. Otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych województwa śląskiego mających na celu opiekę nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym	25
2.4.2. Budżet Obywatelski Województwa Śląskiego (BO)	31
2.4.3. Zarządzanie zabytkami w jednostkach samorządu terytorialnego	31
2.4.4. Marketing dziedzictwa kulturowego i zabytków – promocja z wykorzystaniem zabytków	35
Cel operacyjny I.3. Włączenie zabytków w procesy gospodarcze	
2.5. Rewaloryzacja i adaptacja zabytków	41
2.5.1. Prace konserwatorskie i adaptacyjne przy zabytkach	41
2.5.2. Finansowanie opieki nad zabytkami	42

CEL STRATEGICZNY II. KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZEŃSTWA WOBEC DZIEDZICTWA KULTUROWEGO REGIONU

Cel operacyjny II.1. Upowszechnianie wiedzy o zabytkach (promowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami)

2.6. Upowszechnianie wiedzy o zabytkach	57
2.6.1. Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym	57
2.6.2. Popularyzacja zabytków i wiedzy o zabytkach	61

Cel operacyjny II.2. Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

2.7. Aktywizacja społeczności lokalnej na rzecz opieki nad zabytkami	64
2.7.1. Organizacje pozarządowe (NGO) działające w sferze opieki nad zabytkami	64
2.7.2. Społeczni opiekunowie zabytków	64
2.7.3. Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu	65
3. Aneks: Zadania gmin i powiatów z zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	69

1. WSTĘP

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2022–2025, zwany dalej programem, przyjęty został uchwałą nr VI/43/9/2022 Sejmiku Województwa Śląskiego z 25 kwietnia 2022 r. w sprawie przyjęcia Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022–2025.

Obowiązek prowadzenia kontroli stanu realizacji programu wynika z art. 87 ust. 5 i 6 ustawy z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. 2024, poz. 1292 z późniejszymi zmianami) zwanej dalej ustawą. Zgodnie z cytowaną ustawą Zarząd Województwa Śląskiego ma obowiązek sporządzić sprawozdanie ze stanu realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami i przedstawić je Sejmikowi Województwa Śląskiego w cyklu dwuletnim. Każdorazowo sprawozdanie to powinno być przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i Śląskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Instytucją prowadzącą monitoring programu jest Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańskiego (wcześniej Instytut Myśli Polskiej im. Wojciecha Korfańskiego) Dział Centrum Dziedzictwa Kulturowego. Dane do monitoringu uzyskiwane są z następujących źródeł:

- bezpośrednio z gmin, miast na prawach powiatów i powiatów (na ankiety wysłane w styczniu 2026 roku do 148 gmin odpowiedziało 113 gmin tj. 76%, na 19 miast na prawach powiatu odpowiedziało 14 tj. 74%, na 17 powiatów ziemskich odpowiedziało 12 jednostek tj. 71%; w poprzednim okresie sprawozdawczym odpowiednio 81%, 89% i 76%);
- ze stron internetowych województwa, powiatów, gmin i innych;
- z urzędów (Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Katowicach i inne);
- z uczelni, organizacji pozarządowych itd.

Wdrażanie programu odbywa się przy pomocy właścicieli przedsiębiorstw prywatnych, organizacji pozarządowych, jednostek samorządowych i instytucji, dla których opieka nad zabytkami jest działalnością statutową. Program jest realizowany w środowisku kształtowanym przez ustalenia i wytyczne rządowych oraz regionalnych dokumentów strategicznych i planistycznych, sektorowych programów operacyjnych oraz Funduszy Europejskich dla Śląskiego 2021–2027 rzutujących na rodzaj stosowanych narzędzi, źródeł finansowania, a także dobór partnerów uczestniczących w realizacji programu.

2. OCENA REALIZACJI PROGRAMU

CEL STRATEGICZNY I. Kształtowanie kulturowego obrazu województwa

CEL OPERACYJNY I.1. Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa

2.1. EWIDENCJE ZABYTEKÓW

Podstawowym narzędziem katalogującym zabytki z terenu województwa śląskiego są gminne i wojewódzka ewidencje zabytków. Obowiązek tworzenia takich ewidencji nakłada na wójtów, burmistrzów, prezydentów miast oraz wojewódzkich konserwatorów zabytków art. 22 ustawy. Ewidencje zabytków są dokumentami otwartymi, na bieżąco korygowanymi i uzupełnianymi na podstawie wyników ciągłego procesu badawczego i weryfikującego stan zabytków na terenie województwa. Zabytki odpowiednio do swojej wartości (lokalnej, regionalnej, krajowej, międzynarodowej) obejmowane są odpowiednią formą ochrony wynikającą z przepisów ustawy.

2.1.1. Gminna ewidencja zabytków (GEZ)

Gminną ewidencję zabytków w postaci zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy prowadzi wójt, burmistrz, prezydent miasta (art. 22 ust. 4 ustawy). Zgodnie z art. 22 ust. 5 ustawy w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

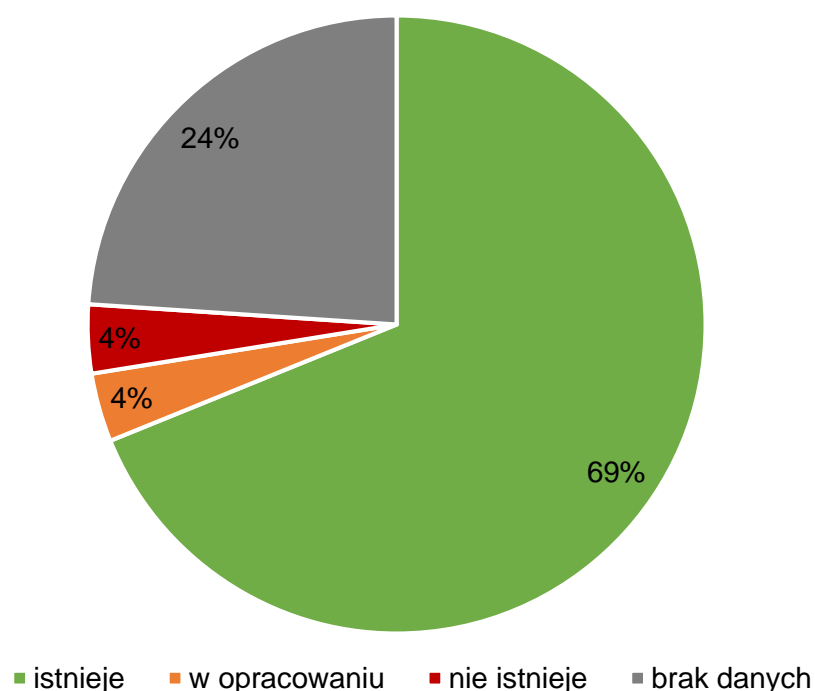
- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Włączenie zabytku do ewidencji nie jest formą ochrony, jednakże zasady ochrony tych obiektów określa się w planach zagospodarowania przestrzennego, a w przypadku ich braku w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego – art. 54.1 pkt 2b i decyzjach o warunkach zabudowy – art. 54.1 pkt 2b w związku z art. 64 ust. 1, ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity Dz. U. 2024, poz. 1130 z późniejszymi zmianami). Dodatkowo w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków zgodnie z art. 39 ust. 3 ustawy z 7 lipca 1994 roku Prawo budowlane (tekst jednolity Dz.U. 2025, poz. 418 z późniejszymi zmianami).

Gminna ewidencja zabytków jest podstawowym elementem rozpoznania zasobu zabytkowego w gminie i podstawą do podejmowania przez gminę dalszych zadań związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Jest jednym z materiałów wejściowych do opracowania m.in. planów zagospodarowania przestrzennego czy programów opieki nad zabytkami.

Na 167 gmin i miast na prawach powiatu, na ankietę odpowiedziało 127 jednostek. Analiza ankiet z aktualnego okresu sprawozdawczego oraz badań z poprzednich lat wskazuje, że liczba gmin posiadających gminną ewidencję zabytków utrzymuje się na podobnym poziomie. Pomimo obowiązku wynikającego z art. 87.1 ustawy wciąż istnieją gminy nieposiadające gminnej ewidencji zabytków.

Wykres: Gminna ewidencja zabytków w gminach i miastach na prawach powiatu

Zestawienie 1. Liczba gmin i miast na prawach powiatu posiadających gminną ewidencję zabytków w latach 2017–2025¹

Liczba gmin i miast na prawach powiatu (łącznie 167)	2017	2019	2021	2023	2025
posiadających gminną ewidencję zabytków	101	103	119	120	115
opracowujących gminną ewidencję zabytków	25	21	22	1	6
nie posiadających gminnej ewidencji zabytków	15	8	3	6	6
Brak danych	26	35	23	40	40

Powiaty ziemskie

Powiaty ziemskie, zgodnie z ustawą nie są zobligowane do tworzenia powiatowych ewidencji zabytków, jednak mogą posiadać spisy zabytków położonych na terenie powiatu, włączonych do gminnych ewidencji zabytków. Od 2015 roku, spośród 17 powiatów ziemskich, na pytanie o prowadzenie takiej ewidencji twierdząco odpowiada 7–8 powiatów, a pozostałe odpowiadają negatywnie lub nie udzielają odpowiedzi w ogóle.

¹ Dane uzyskane na podstawie badań ankietowych dla gmin i miast na prawach powiatu prowadzonych przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańtego.

2.1.2. Wojewódzka ewidencja zabytków

Wojewódzka ewidencja zabytków to zgodnie z art. 22.2 ustawy zbiór kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa. Liczba kart ewidencyjnych zabytków nieruchomości i ruchomych w archiwum Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach stale rośnie. Na koniec 2009 roku było 4 269, a **pod koniec 2025 – 40 387 kart dla zabytków nieruchomości i zabytków ruchomych łącznie**. Liczba kart zabytków archeologicznych w wojewódzkiej ewidencji zabytków na koniec 2025 roku to 10 767. Na końcu okresu sprawozdawczego 2024–2025 łączna liczba kart w wojewódzkiej ewidencji zabytków wraz archeologicznymi stanowiła łącznie 51 154 kart (w poprzednim okresie sprawozdawczym 36 420).

W roku 2024 z ewidencji zabytków wyłączono 13 kart zabytków nieruchomości, 39 kart zabytków nieruchomości, w 2025 roku 44 kart zabytków nieruchomości i 58 kart zabytków ruchomych. Nie dokonano wyłączenia żadnej karty dla zabytku archeologicznego w wymienionym okresie.

Zestawienie 2. Liczba kart ewidencyjnych zabytków wykonanych na zlecenie Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach²

Lata	Liczba wykonanych kart dla zabytków	
	nieruchomych	ruchomych
2010–2013	383	1 454
2014–2015	357	508
2016–2017	9	230
2018–2019	20	110
2020–2021	1 406	23
2022–2023	683	792
2024–2025	77	715

² Dane uzyskane od Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (dalej: ŚWKZ).

2.2. OCHRONA ZABYTEKÓW

Zgodnie z ustawą (art.7) w Polsce istnieją następujące formy ochrony zabytków nieruchomych. Są to:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa³,
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W określonych przypadkach ochrona obiektów o wartościach kulturowych uwzględniona jest również w przepisach ustawy o ochronie przyrody.

2.2.1. Ochrona przez wpis do rejestru zabytków

Zabytki nieruchome mogą być wpisane do rejestru zabytków oznaczonego symbolem „A” (zabytki nieruchome) lub symbolem „C” (zabytki archeologiczne)⁴. Wojewódzki konserwator zabytków wpisuje zabytek do odpowiedniego rejestru, wydając decyzję na podstawie przepisów ustawy.

Na terenie województwa śląskiego na koniec 2025 roku na podstawie decyzji Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków do rejestru zabytków wpisane były 5 164 zabytki nieruchome, 8 143 zabytki ruchome i 246 zabytków archeologicznych.

W latach 2024–2025 Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał 122 decyzji o wpisie zabytku do rejestru, w tym 80 decyzji dotyczyło wpisu do rejestru zabytków nieruchomych, 41 wpisu do rejestru zabytków ruchomych oraz jedna wpisu do rejestru zabytków archeologicznych. W tym samym czasie z rejestru skreślono czternaście obiektów nieruchomych, jeden ruchomy i jeden obiekt archeologiczny, które utraciły wartość zabytkową. Zestawienie to oznacza, że na terenie województwa wolno, ale sukcesywnie rośnie liczba zabytków chronionych przez wpis do rejestru zabytków.

³ Na Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzoną przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego wpisuje się zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego. Zgodnie z ustawą zabytki ruchome nie są objęte programem opieki nad zabytkami.

⁴ Do rejestru oznaczonego symbolem „B” wpisywane są zabytki ruchome. Zgodnie z ustawą zabytki ruchome nie są objęte programem opieki nad zabytkami.

Zestawienie 3. Liczba zabytków nieruchomych i ruchomych wpisanych i skreślonych z rejestru w latach 2014–2023 w województwie śląskim⁵

Liczba obiektów w różnych okresach sprawozdawczych	wpisanych do rejestru zabytków		skreślonych z rejestru zabytków	
	nieruchomych	ruchomych	nieruchomych	ruchomych
2014–2017	98	264	11	
2018–2019	47	288	2	
2020–2021	199	70	17	
2022–2023	255	201	2	63
2024–2025	148	152	14	27

Zestawienie 4. Liczba decyzji o wpisaniu i skreśleniu zabytków nieruchomych i ruchomych z rejestru zabytków w latach 2014–2023 w województwie śląskim⁶

Liczba decyzji w różnych okresach sprawozdawczych	o wpisie do rejestru zabytków		o skreśleniu z rejestru zabytków	
	nieruchomych	ruchomych	nieruchomych	ruchomych
2014–2017	37	79	b.d.	b.d.
2018–2019	46	56	b.d.	b.d.
2020–2021	93	19	b.d.	b.d.
2022–2023	98	39	2	1
2024–2025	80	41	14	1

Zestawienie 5. Liczba zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków w latach 2014–2023 w województwie śląskim⁷

Liczba decyzji w różnych okresach sprawozdawczych	o wpisie do	o skreśleniu z
	rejestru zabytków archeologicznych	
2014–2017	0	0
2018–2019	1	0
2020–2021	1	0
2022–2023	1	0
2024–2025	1	1

⁵ Dane uzyskane od ŚWKZ.

⁶ Jw.

⁷ Jw.

2.2.2. Ochrona przez uznanie za pomnik historii

Na podstawie art. 15 ustawy Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury.

W latach 2024–2025 w województwie śląskim liczba obiektów uznanych za pomnik historii nie zwiększyła się. W tym samym okresie Oddział Terenowy w Katowicach Narodowego Instytutu Dziedzictwa opiniował trzy wnioski o wpis na listę pomników historii kolejnych obiektów (jeden w 2024 i dwa w 2025 roku). Obecnie na terenie województwa śląskiego znajduje się 7 pomników historii, co stanowi 5% ogólnej liczby pomników historii w Polsce. Są to⁸:

- Częstochowa Jasna Góra, zespół klasztoru oo. paulinów (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 8 września 1994 roku, Monitor Polski 1994, nr 50, poz. 413),
- Tarnowskie Góry, podziemia zabytkowej Kopalni Rud Srebronośnych oraz Sztolni Czarnego Pstrąga (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 14 kwietnia 2004 roku, Dz.U. nr 102, poz. 1062),
- Katowice, osiedle robotnicze Nikiszowiec (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 14 stycznia 2011 roku, Dz.U. 2011, nr 20, poz. 101),
- Gliwice – radiostacja (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 15 marca 2017 roku (Dz.U. 2017, poz. 654).
- Katowice, Gmach Województwa i Sejmu Śląskiego oraz zespół katedralny (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 22 października 2012 roku, Dz.U. 2012, poz. 1243, rozszerzone o zespół katedralny Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 23 listopada 2017 roku, Dz.U. 2017, poz. 2252).
- Zabrze, zespół zabytkowych kopalni węgla kamiennego (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lipca 2020, Dz.U. 2020 poz. 1288),
- Pszczyna, zespół zamkowo-parkowy (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 kwietnia 2021, Dz.U. 2021 poz. 769).

Jednocześnie z ankiet dla okresu sprawozdawczego 2024–2025 przesłanych z gmin wynika, że wśród urzędników wypełniających ankiety wciąż zdarza się błędne rozumienie pojęcia pomnika historii. Określenie to kojarzy się z miejscami upamiętniającymi historyczne wydarzenia czy postaci lub też z ogólnym pojęciem zabytku.

2.2.3. Ochrona przez ustanowienie parku kulturowego

Na podstawie art. 16 ustawy Rada Gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia obowiązujące na jego terenie. Kolejnym krokiem jest sporządzenie przez wójta (burmistrza czy prezydenta miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, planu ochrony parku kulturowego, który

⁸ Oficjalna strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/polityka-historyczna/pomniki-historii/obiekty-wpisane-na-liste-pomnikow-historii/podzial-wg-wojewodztw> [dostęp: 23.02.2026]; odpowiedź Narodowego Instytutu Dziedzictwa/ Oddział Terenowy w Katowicach na badanie ankietowe prowadzone przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańtego.

następnie jest zatwierdzany przez radę gminy. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Ochrona krajobrazu kulturowego przez utworzenie parku kulturowego to forma ochrony wciąż bardzo mało wykorzystywana, choć w ostatnich latach widoczne jest większe zainteresowanie jej wykorzystywaniem, co skutkuje podejmowaniem przez gminy prób związanych z ustanowieniem parków kulturowych.

Jednocześnie z ankiet dla okresu sprawozdawczego 2024–2025 przesłanych przez gminy i miasta na prawach powiatu wynika, że wśród urzędników wypełniających ankietę wciąż zdarza się błędne rozumienie określenia park kulturowy – pomimo odesłania w ankiecie do przepisów ustawy definiujących to pojęcie.

Na koniec 2025 roku, na terenie województwa śląskiego znajdowało się 5 parków kulturowych⁹:

- Park kulturowy Cmentarz żydowski w Żorach – uchwała nr 267/XXII/2004 Rady Miasta Żory z 24 czerwca 2004 roku w sprawie utworzenia parku kulturowego (Dz. Urz. Woj. Śląskiego nr 87 poz. 2498).

Plan ochrony dla parku kulturowego Cmentarz żydowski w Żorach został przyjęty Uchwałą Nr 268/XXII/04 Rady Miasta Żory z dnia 24.06.2004r. w sprawie zatwierdzenia planu ochrony parku kulturowego. Dla parku sporządzono plan miejscowy przyjęty Uchwałą nr 244/XIX/16 Rady Miasta Żory z dnia 2 czerwca 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Żory (Dz. U. Woj. Śl. z dnia 9 czerwca 2016 r. poz. 3247).

- Park kulturowy Hałda Popłuczkowa w Tarnowskich Górach – uchwała nr LXVIII/597/2006 Rady Miejskiej w Tarnowskich Górach z 25 października 2006 roku w sprawie utworzenia Parku Kulturowego Hałda Popłuczkowa zlokalizowanego w Tarnowskich Górach w rejonie ulic Długiej i Małej (Dz. Urz. Woj. Śląskiego nr 144 poz. 4184).

Dla parku kulturowego przyjęto Plan Ochrony uchwałą Nr XIX/196/2007 Rady Miejskiej w Tarnowskich Górach z dnia 19 grudnia 2007r. w sprawie planu ochrony Parku Kulturowego pn. Hałda Popłuczkowa zlokalizowanego w Tarnowskich Górach w rejonie ulic Małej i Długiej.

- Park Kulturowy dla Obszaru Staromiejskiego w Bieruniu Starym – uchwała nr III/6/2016 Rady Miejskiej w Bieruniu z dnia 31 marca 2016 r. w sprawie utworzenia Zespołu parków kulturowych pod nazwami Park Kulturowy dla Obszaru Staromiejskiego i Park Kulturowy dla Obszaru Grobli (Dz.U. Woj. Śl. z 18 kwietnia 2016 r., poz. 2285).

- Park Kulturowy dla Obszaru Grobli w Bieruniu Starym – uchwała nr III/6/2016 Rady Miejskiej w Bieruniu z dnia 31 marca 2016 r. w sprawie utworzenia Zespołu parków kulturowych pod nazwami Park Kulturowy dla Obszaru Staromiejskiego i Park Kulturowy dla Obszaru Grobli (Dz.U. Woj. Śl. z 18 kwietnia 2016 r., poz. 2285).

Dla parków kulturowych w Bieruniu Starym Rada Miasta przyjęła Plan ochrony Zespołu parków kulturowych uchwałą nr III/7/2016 Rady Miejskiej w Bieruniu z dnia 31 marca 2016 r. w sprawie zatwierdzenia Planu Ochrony Zespołu parków

⁹ Dane uzyskane ze strony internetowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa (dalej: NID) i z badania ankietowego prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańtego.

kulturowych pod nazwami Park Kulturowy dla Obszaru Staromiejskiego i Park Kulturowy dla Obszaru Grobli (Dz. U. Woj. Śl. z dnia 18 kwietnia 2016 r., poz. 2286).

- Park Kulturowy Centrum Starego Rybnika – uchwała nr 1291/LXXV/2024 Rady Miasta Rybnika z dnia 22 lutego 2024 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą park Kulturowy „Centrum Starego Rybnika” (Dz. U. Woj. Śl. z 1 marca 2024, poz. 1704), zmieniona uchwałą nr 49/IV/2024 rady Miasta Rybnika z dnia 13 czerwca 2024 r.

Dla parku kulturowego w Rybniku został opracowany plan ochrony parku kulturowego Centrum Starego Rybnika. Został on przyjęty uchwałą nr 319/XVIII/2025 Rady Miasta Rybnika z 30 października 2025 r w sprawie zatwierdzenia „Planu ochrony Parku Kulturowego Centrum Starego Rybnika”. W ankietach zgłoszono, że trwają prace przygotowawcze nad uchwaleniem parku kulturowego w Pszczynie.

2.2.4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego lub decyzji o warunkach zabudowy

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego to dokument prawa miejscowego określający przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu.

Zmiana ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2023 roku (ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2023 r. poz. 1688) zastąpiła dotychczasowe studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego nowym instrumentem planistycznym – planem ogólnym gminy. Plany ogólne sporządzane są dla obszaru całych gmin (z wyłączeniem terenów zamkniętych), obowiązkowo musiały być one opracowane do 31 grudnia 2025 r.

W planach miejscowych określone są, za pomocą zakazów i nakazów zasady postępowania wobec zabytków zarówno tych o wartościach regionalnych znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, jak i tych o wartościach lokalnych włączonych do gminnej ewidencji zabytków. Ponadto uwzględnia się ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. W planach miejscowych ustala się również zasady ochrony obszarowej dla stref ochrony konserwatorskiej, parków kulturowych oraz zasady ochrony wartości kulturowych chronionych na podstawie przepisów ustawy o ochronie przyrody. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego w ramach procedury ich sporządzania są obligatoryjnie uzgadniane z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu oraz z dyrektorem regionalnej dyrekcji ochrony środowiska w zakresie ochrony wynikającej z przepisów ustawy o ochronie przyrody.

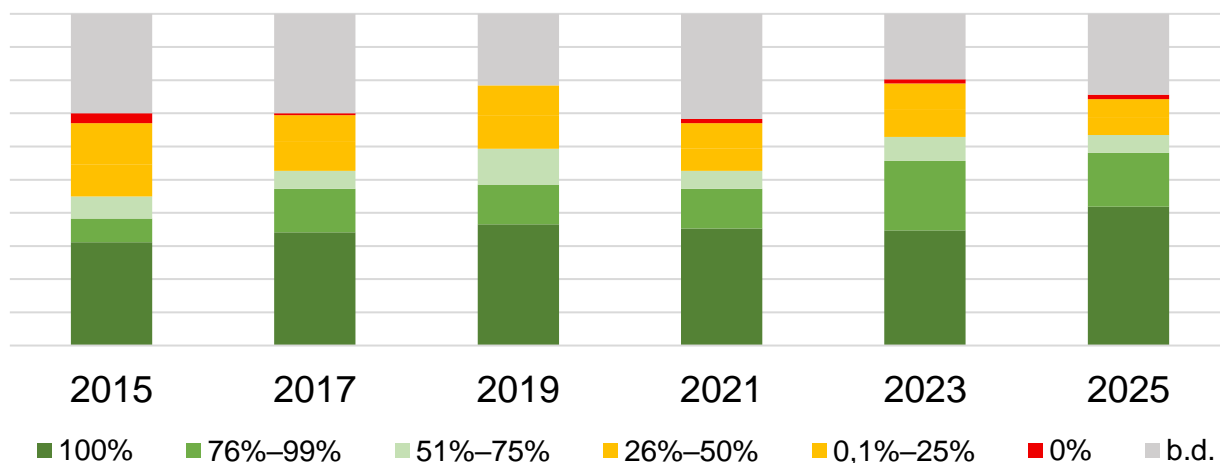
Ustalenia planów zagospodarowania przestrzennego, zarówno ogólnego, jak i miejscowego, uwzględniają ochronę zabytków nieruchomych, w szczególności zabytków objętymi formami ochrony wynikającymi z art. 7 ustawy wraz z ich otoczeniem oraz zabytków ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków (art. 19.1. ustawy). W praktyce są to najczęściej listy adresowe obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków i gminnej ewidencji zabytków.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego wyznaczają również obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy mające na celu ochronę zabytków (strefy ochrony konserwatorskiej – art. 19.3 ustawy). Na takich obszarach nie jest możliwe dokładne oszacowanie liczby obiektów podlegających tej formie ochrony konserwatorskiej.

W roku 2025 powierzchnia województwa śląskiego pokryta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego wynosiła 76,4% (niewielki wzrost w stosunku do 2022 roku – 74,7%). W dalszym ciągu jest to najwyższy wynik wśród województw w całej Polsce¹⁰.

Dane na temat liczby gmin w podziale na procentowe pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego zawarte są w zestawieniu poniżej.

Wykres: Liczba gmin (w tym miast na prawach powiatu), których plan zagospodarowania przestrzennego obejmuje określony procent ich obszarów

Zestawienie 6. Liczba gmin w podziale na procentowe pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego – stan na koniec poszczególnych lat¹¹

Procent obszaru gminy objęty miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego	Liczba gmin					
	2015	2017	2019	2021	2023	2025
100%	52	57	61	59	58	65
76%–99%	12	22	20	20	35	26
51%–75%	11	9	18	9	12	13
26%–50%	16	15	17	11	14	10
0,1%–25%	21	13	15	13	13	8
0%	5	1	0	2	2	2
b.d.	50	50	36	53	33	41

¹⁰ Za: <https://blog.ongeo.pl/stan-planowania-przestrzennego-2025> [dostęp: 23.02.2026].

¹¹ Dane uzyskane z badania ankietowego prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfantego.

2.2.5. Ochrona walorów historycznych i kulturowych na podstawie ustawy o ochronie przyrody

Ochrona wartości kulturowych i historycznych jest uwzględniana przy tworzeniu form ochrony na podstawie ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity Dz.U. 2026 poz. 13). Na terenie województwa śląskiego ochrona wartości kulturowych uwzględniona jest w: parkach krajobrazowych, obszarach chronionego krajobrazu, zespołach przyrodniczo-krajobrazowych oraz niektórych rezerwach, stanowiskach dokumentacyjnych i obszarach Natura 2000.

Parki krajobrazowe

Na terenie województwa śląskiego znajduje się 8 parków (liczba ta nie uległa zmianie od 1998 roku), których całkowita powierzchnia wynosi 251 797,58 ha, a powierzchnia otuliny tych parków (wraz z obszarem chronionego krajobrazu przy Parku Krajobrazowym Orlich Gniazd) wynosi 197 648,39 ha¹². Są to:

- Załęczański Park Krajobrazowy (częściowo na terenie województwa śląskiego, utworzony 5 stycznia 1978 roku na mocy uchwały Nr XIII/50/78 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Sieradzu),
- Park Krajobrazowy Orlich Gniazd (utworzony z połączenia dwóch parków w byłych województwach: katowickim – uchwała Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach Nr III/11/80 z dnia 20.06.1980 roku oraz częstochowskim – uchwała Wojewódzkiej Rady Narodowej w Częstochowie Nr XVI/70/82 z dnia 17.06.1982 roku),
- Park Krajobrazowy Stawki (utworzony 17 czerwca 1982 roku na mocy uchwały Nr XVI/70/82 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Częstochowie),
- Żywiecki Park Krajobrazowy (utworzony 13 marca 1986 roku na mocy uchwały Nr XII/79/86 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bielsku – Białej),
- Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich (utworzony 23 listopada 1993 roku rozporządzeniem Wojewody Katowickiego Nr 181/93),
- Park Krajobrazowy Beskidu Małego (częściowo na terenie województwa śląskiego, utworzony 16 czerwca 1998 roku na mocy rozporządzenia Nr 9/98 Wojewody Bielskiego),
- Park Krajobrazowy Beskidu Śląskiego (utworzony 16 czerwca 1998 roku na mocy rozporządzenia Nr 10/98 Wojewody Bielskiego),
- Park Krajobrazowy Lasy nad Górną Liswartą (utworzony 21 grudnia 1998 roku rozporządzeniem Wojewody Częstochowskiego Nr 28/98).

Dwa spośród nich – Park Krajobrazowy Beskidu Małego i Załęczański Park Krajobrazowy – położone są częściowo w sąsiednich województwach. W obrębie województwa śląskiego parki krajobrazowe zajmują powierzchnię 229 261,10 ha, a łączna powierzchnia ich otulin (wraz z obszarem chronionego krajobrazu przy Parku Krajobrazowym Orlich Gniazd) wynosi w obrębie województwa śląskiego 142 110,90 ha¹³.

¹² Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, <https://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf#> [dostęp: 23.02.2026].

¹³ Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, <https://www.zpk.com.pl/> [dostęp: 23.02.2026].

Obecnie jedynie dla Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd¹⁴ jest ustanowiony plan ochrony parku krajobrazowego. Park Krajobrazowy Lasy nad Górną Liswartą posiada opracowany plan ochrony, jednakże uchwała o jego ustanowieniu¹⁵ została unieważniona przez Wojewodę Śląskiego¹⁶. Park Krajobrazowy Beskidu Małego posiada plan ochrony obowiązujący jedynie dla części parku znajdującego się na terenie województwa małopolskiego¹⁷.

Obszary chronionego krajobrazu¹⁸

Na terenie województwa śląskiego ustanowionych jest 17 obszarów chronionego krajobrazu, w tym 4 ustanowione przez wojewodów i 13 przez samorządy lokalne. Są to (w kolejności ustanawiania):

- Otulina Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd i Parku Krajobrazowego Stawki (1980),
- Dobra-Wilkoszyn (1993),
- Góra Zamkowa (1993),
- Wzgórze Doroty (1993)
- Las Grodziecki (1993),
- Miechowsko-Działoszycki Obszar Chronionego Krajobrazu (1995),
- Obszar Chronionego Krajobrazu Wyżyny Miechowskiej (1995)
- Podkępie (1995),
- Załęczański Obszar Chronionego Krajobrazu (1995),
- Przełajka (1997),
- Potok Ornontowicki (2003),
- Potok Leśny (2003),
- Potok Bujakowski (2003),
- Potok Łąkowy (2003),
- Potok Solarnia (2003),
- Meandry rzeki Odry (2004),
- Cieszyńskie Pogórze (2007).

Wśród obszarów chronionego krajobrazu pod względem ochrony wartości kulturowych na szczególną uwagę zasługują Wzgórze św. Doroty oraz Góra Zamkowa w Będzinie,

¹⁴ Uchwała Nr IV/48/2/2014 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 10 marca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd” (Dz. Urz. Woj. Śląskiego z dnia 25 marca 2014 r., 1763) [dostęp: 23.02.2026].

¹⁵ Uchwała nr VI/40/3/2022 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 24 stycznia 2022 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą”.

¹⁶ Rozstrzygnięcie nadzorcze Wojewody Śląskiego nr NPII.4131.1.199.2022 z dn. 03.03.2022 r. stwierdzające nieważność uchwały nr VI/40/3/2022 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 24 stycznia 2022 r.

¹⁷ Plan ochrony Parku Krajobrazowego Beskidu Małego – część położona w województwie małopolskim, Dz. Urz. Województwa Małopolskiego z 2020 poz. 1104.

¹⁸ Źródło: <https://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf> [dostęp: 23.02.2026].

ponieważ wraz ze znajdującymi się w ich centrach zabytkami nieruchomymi stanowią one istotne, historyczne dominanty krajobrazowe.

W okresie sprawozdawczym 2024–2025 nie powstał żaden nowy obszar chronionego krajobrazu.

Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe¹⁹

W województwie istnieje 27 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, w tym 3 ustanowione przez wojewodę i 24 przez samorządy lokalne. Część z nich ustanowiono na terenach o wartościach kulturowych. Są to w podziale na charakter chronionego krajobrazu kulturowego:

- Wielikąt (gm. Lubomia) – obszar ukształtowany w wyniku gospodarki rybackiej opartej na systemie przesadkowym obejmujący m.in. kompleks stawów rybnych;
- Żabie Doły (Chorzów i Bytom), Pasieki (Miasteczko Śląskie), Suchogórski Labirynt Skalny (Bytom), Doły Piekarskie (Tarnowskie Góry) – obszary ukształtowane w wyniku działalności przemysłowej obejmujące m.in. wyrobiska i tereny pogórnice;
- Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Bociek” (gm. Kornowac) – obszar ukształtowany w wyniku działalności rolniczej;
- Park w Reptach i Dolina Rzeki Dramy (gm. Zbrośławice i Tarnowskie Góry), Jaworze (gm. Jaworze), Bluszcze na Górze Zamkowej (Cieszyn), Cygański Las (Bielsko-Biała) – obejmujące m.in. tereny parkowe i rekreacyjne (w tym np. zabytkowy park w Reptach);
- Wzgórze Gołonoskie (Dąbrowa Górnicza), Kaplicówka (gm. Skoczów), Góra Chełmeczki (gm. Bieruń), Las Murckowski-Buczyna (Katowice) – tereny o wartościach kulturowych innych niż wymienione powyżej.

Na szczególną uwagę zasługuje zespół przyrodniczo-krajobrazowy Las Murckowski-Buczyna w Katowicach, gdzie wśród wskazanych dla obszaru wartości przyrodniczych i kulturowych są również wartości kultury niematerialnej (legendy i podania związane z kapliczką) oraz szlak im. Kantora Mirskiego.

W okresie sprawozdawczym 2024–2025 liczba zespołów przyrodniczo-krajobrazowych nie zmieniła się.

Rezerваты przyrody²⁰

Na terenie województwa śląskiego istnieje 68 rezerwatów przyrody o łącznej powierzchni 4 616,45 ha. Spośród nich co najmniej 7 obejmuje tereny o wartościach kulturowych (ich powierzchnia to 587,82 ha):

- rezerваты leśne:
 - Łęszczok (396.21 ha) gm. Nędza, Racibórz, Rudy Raciborskie,
 - Ostrężnik (4,1 ha) gm. Janów,
 - Segiet (24,54 ha) gm. Bytom, Tarnowskie Góry,
 - Zamczysko (1,35 ha) gm. Wręczyca Wielka,
 - Lasek miejski nad Olzą w Cieszynie,

¹⁹ Jw.

²⁰ Jw.

- rezerwat krajobrazowy Parkowe (153.22 ha) gm. Janów,
- rezerwat leśno-krajobrazowy Smoleń (4,32 ha) gm. Pilica.

W okresie sprawozdawczym 2024–2025 powstały trzy nowe rezerваты przyrody, obejmujące tereny lasów i borów:

- Kochanowicki Grąd (utworzony 27 lutego 2024),
- Babski Las (14 stycznia 2025),
- Góry Gorzkowskie (14 stycznia 2025).

Użytki ekologiczne²¹

Na terenie województwa znajduje się 99 użytków ekologicznych ustanawianych w drodze uchwały rady gminy lub przez sejmik województwa. Na terenie województwa wiele z istniejących użytków ekologicznych posiada genezę antropogeniczną. Przykładami mogą być Źródlika w Zakawiu na terenie Dąbrowie Górniczej – użytek znajdujący się na zalewisku dawnej płuczki kopalni galeny Lazarus w Sławkowie, Dolina dopływu potoku Jaszowiec – wyrobisko piaskowców w Ustroniu, Staw pod Chorzowem obejmujący fragment zespołu stawów przemysłowych czy tereny związane z dawną kopalnią rud galmanu Verona w Bytomiu.

W okresie sprawozdawczym 2024–2025 liczba użytków ekologicznych wzrosła o cztery. Są to: w 2024 roku – Podkowcarnia (gmina Brenna), w 2025 roku – Staw Okrągły (gmina Pawonków), Stawy Zyska i Mańka (gmina Pawonków) oraz Mokradła Lasu Zagórskiego (miasto Sosnowiec). Wśród czterech nowych użytków ekologicznych na uwagę z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego zasługuje te ostatni. Na terenie zagórskiego użytku znajdują się ślady przemysłowej historii regionu. Są to pozostałości dawnych szlaków kolejowych oraz ślady po eksploatacji złóż węgla kamiennego (w tym powyrobiskowy staw Herbatka). Ponadto na terenie użytku występują niemieckie fortyfikacje z okresu II wojny światowej²².

Stanowiska dokumentacyjne²³

W województwie ustanowiono do tej pory 16 stanowisk dokumentacyjnych, z których część ustanowiona jest na obszarach kształtowanych przez człowieka. Są to następujące stanowiska dokumentacyjne: Blachówka (ok. 6 ha) położone na dawnych wyrobiskach galmanu na terenie nieistniejącej kopalni dolomitu w Bytomiu, odkrywka cieszynitów (0,0647 ha) położona pod estakadą ul. Granicznej w Cieszynie, kamieniołom piaskowców karbońskich (0,08 ha) znajdujący się w Łaziskach Górnych oraz kamieniołom Skalnica (1 ha) położony w Ustroniu.

W okresie sprawozdawczym 2024–2025, podobnie jak w poprzednim, liczba stanowisk dokumentacyjnych nie uległa zmianie.

Obszary Natura 2000²⁴

Ogółem na terenie województwa znajduje się 47 ustanowionych obszarów Natura 2000. Są to najczęściej obszary i obiekty już chronione. Większość z nich obejmuje tereny lub obiekty o wartościach kulturowych. Między innymi są to: Beskid Mały, Beskid Śląski, Beskid Żywiecki, Stawy Łęzszczok (gm. Nędza, Racibórz, Rudy Raciborskie), Podziemia Bytomsko-Tarnogórskie (gm. Tarnowskie Góry); Ostoja Złotopotocka (gm. Janów), Ostoja

²¹ Jw.

²² Jw.

²³ Jw.

²⁴ Jw.

Olsztyńsko-Mirowska (gm. Niegowa); Pierściec (gm. Skoczów), Poczesna k. Częstochowy (gm. Poczesna).

Wśród chronionych tym sposobem obszarów znajdują się również kościoły zabytkowe w Górkach Wielkich (pow. cieszyński) i w Radziechowach (pow. żywiecki), obydwa od 2018 roku. W 2023 roku tą formą ochrony został objęty także kościół w Sławkowie (pow. będziński) wraz z otoczeniem. Podstawą ustanowienia ochrony jest populacja nietoperzy znajdujących schronienie na kościelnych poddaszach. Dla nich potencjalnym zagrożeniem mogą być prace remontowe z wykorzystaniem toksycznych środków ochrony drewna oraz likwidacja wlotów do kryjówek²⁵.

W okresie sprawozdawczym 2024–2025 liczba obszarów Natura 2000 na terenie województwa śląskiego nie uległa zmianie.

²⁵ Zob.: <https://www.gov.pl/web/rdos-katowice/kosciol-pod-ochrona> [dostęp: 23.02.2026].

2.3. BADANIA W ZAKRESIE ZASOBÓW ZABYTKOWYCH WOJEWÓDZTWA I ICH KONSERWACJI

2.3.1. Działalność badawcza

Na terenie województwa śląskiego badaniami w zakresie zasobów zabytkowych i ich konserwacji zajmują się, w ramach swojej działalności, nieliczne jednostki, przede wszystkim muzealne. Badania naukowe dotyczące dziedzictwa kulturowego regionu prowadzone są w niektórych uczelniach regionu, przede wszystkim na Uniwersytecie Śląskim w ramach kierunku historia sztuki. Tematy związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami podejmowane są również przez Politechnikę Śląską (kierunek architektura), Politechnikę Częstochowską (kierunek architektura krajobrazu), Akademię Śląską (kierunki architektura, architektura wnętrz). W okresie sprawozdawczym zagadnienia związane z zabytkami uwzględnione były również na kierunkach prowadzonych przez Uniwersytet Śląski (poza wzmiankowanym już kierunkiem historia sztuki, kierunki: prawo, administracja, animacja społeczno-kulturalna z edukacją kulturalną, turystyka historyczna, środkowoeuropejskie studia historyczne).

Nieznane są nakłady ponoszone w przez uczelnie i inne jednostki prowadzące badania nad zasobem zabytków województwa.

Prace badawcze dotyczące szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego podejmowały także działy Regionalnego Instytutu Kultury im. Wojciecha Korfańskiego (dawniej Instytutu Myśli Polskiej im. W. Korfańskiego): Centrum Dziedzictwa Kulturowego, Historii, Obserwatorium Kultury. Wśród prowadzonych w latach 2024–2025 wymienić można m.in:

- projekty badawcze i naukowe związane z postacią działalnością Wojciecha Korfańskiego (w tym wydanie pozycji naukowych Studia Korfańskie III i Studia Korfańskie IV oraz organizację konferencji i debat)
- projekt badawczy „Krajobraz kulturowy Żywiecczyzny” (2025–2026, dofinansowany ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego) obejmujący badania nad obrzędowością doroczną, tradycyjną zabudową oraz małą architekturą sakralną Żywiecczyzny;
- kontynuacja projektu „Mapa Obrzędowa Górnego Śląska” – projekt o charakterze ciągłym i dokumentacyjnym, polegający na badaniu, mapowaniu oraz archiwizacji lokalnych praktyk obrzędowych;
- projekt badawczy „Ziemia częstochowska – obrzędowość doroczna oraz tradycyjna zabudowa” (2023–2024, dofinansowany ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego), skoncentrowany na etnograficznym rozpoznaniu obszarów pogranicznych subregionu północnego województwa śląskiego, ze szczególnym uwzględnieniem badań nad obrzędowością doroczną oraz tradycyjną zabudową.
- analiza historycznego wiejskiego budownictwa mieszkalnego i gospodarczego na obszarze województwa śląskiego – kontynuacja,
- katalog Dóbr Kultury Współczesnej (zebranie i waloryzacja wartościowych dzieł architektury i sztuki powstałych od 1945 do 2000 r.);
- RE:formy w stroju (2024, 2025, projekt zajmujący się strojami regionalnymi i ich przemianami na przestrzeni lat, a także popularyzacją tradycyjnych technik związanych ze strojami regionalnymi), badania dotyczące funkcjonowania i powoływania parków kulturowych,
- badania związane z rolą kobiet w historii Śląska.

Oddział Terenowy w Katowicach Narodowego Instytutu Dziedzictwa w okresie 2024–2025 wydał 42 opinie i ekspertyzy (21 w 2024 i 21 w 2025 roku), co stanowi wzrost o 100% w stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego. W tym samym okresie prowadził dwa programy badawcze związane z dziedzictwem kulturowym regionu (jeden w 2024 i jeden w 2025 roku).

Działalność badawczą prowadzi i finansuje także Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków zlecając prace archeologiczne, dokumentacje konserwatorskie oraz opracowania ekspertyz i opinii dla obiektów zabytkowych.

Zestawienie 7. Finansowanie działalności badawczej z budżetu Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków²⁶

Poszczególne zadania w okresach sprawozdawczych	Prace archeologiczne	Dokumentacja konserwatorska	Opinie, ekspertyzy	Ogółem
2014–2015	74 000 zł	157 797 zł	90 780 zł	322 577 zł
2016–2017	103 965 zł	77 331 zł	93 114 zł	274 410 zł
2018–2019	0 zł	3 743 zł	0 zł	3 743 zł
2020–2021	52 500 zł	389 072 zł	5 200 zł	446 772 zł
2022–2023	122 550 zł	367 180 zł	109 511 zł	599 241 zł
2024–2025	6 480 zł	186 308 zł	249 069 zł	441 857 zł

Zestawienie 8. Liczba zadań w ramach działalności badawczej finansowanej z budżetu Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków²⁷

Liczba działań w okresach sprawozdawczych	Prace archeologiczne	Dokumentacja konserwatorska	Opinie, ekspertyzy	Ogółem
2014–2015	11	17	9	37
2016–2017	14	8	13	35
2018–2019	0	1	0	1
2020–2021	7	35	10	52
2022–2023	10	652	21	683
2024–2025	1	24	29	54

Z powyższego zestawienia wynika, że wydatki Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na działalność badawczą w ciągu ostatnich dwóch lat na opinie i ekspertyzy wzrosły w porównaniu z innymi rodzajami działalności badawczej, z kolei w zakresie badań archeologicznych spadły po znaczącym skoku w poprzednim okresie sprawozdawczym. podobnie jak wydatki na dokumentacje konserwatorskie, które były na wyższym poziomie przez ostatnie cztery lata. Przedstawione nakłady finansowe znajdują swoje proporcjonalne odbicie w liczbie działań w ramach poszczególnych rodzajów działalności badawczej.

²⁶ Na podstawie informacji ŚWKZ w ramach badania ankietowego Regionalnego Instytutu Kultury im. Wojciecha Korfańtego.

²⁷ Jw.

Nawet wzrastające finansowanie prac badawczych nie jest obecnie w stanie zaspokoić potrzeb, ponieważ zapóźnienia w tym zakresie oraz wcześniejsze braki są ogromne. Większość inicjatyw związanych z opieką nad zabytkami wymaga przeprowadzenia wcześniejszych prac badawczych bądź wykonania odpowiednich dokumentacji. Jednocześnie nie zwiększa się w województwie śląskim liczba specjalistów wykonujących tego typu opracowania. Od pewnego czasu obserwuje się prowadzenie projektów badawczych na terenie województwa przez uczelnie położone poza jego granicami (np. krakowskie, łódzkie czy wrocławskie).

2.3.2. Wymiana doświadczeń i upowszechnianie wyników badań w dziedzinie konserwacji i rewaloryzacji zabytków

W ramach swojej działalności Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańskiego upowszechnia wiedzę dotyczącą materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu m.in. przez organizowanie konferencji naukowych i popularnonaukowych. W latach 2024–2025 były to m.in.:

- konferencja „Korfanty jakiego nie znacie” (29 kwietnia 2024 r.);
- II Forum Dziedzictwa Kultury Przemysłowej „Piękno ocalone. Współczesna architektura w zabytku postindustrialnym” (17-18 maja 2024 r.);
- Dobre praktyki – Szalot kulturowy. Warsztaty o tradycji dla młodzieży (10 września 2024 r.);
- międzynarodowa konferencja naukowa „Między wschodem a zachodem” (18–20 września 2024 r.);
- II Forum Samorządowe Wokół Parków Kulturowych „Czy parki kulturowe chronią zabytki” (15 października 2024 r.);
- VIII Forum Regionalne „Między Małopolską a Górnym Śląskiem” współorganizowane z Miejską Biblioteką Publiczną w Chrzanowie oraz z Muzeum Małopolski Zachodniej w Wygiełzowie (20-22 listopada 2024);
- międzynarodowa konferencja naukowa „Kobiety a konflikt zbrojny” (7–8 marca 2025 r.);
- III Forum Dziedzictwa Kultury Przemysłowej „Sztuka w przestrzeni postindustrialnej” (9–10 maja 2025 r.);
- Ogólnopolska konferencja „Wielokulturowość, dziedzictwo współczesnej Europy” (25 czerwca 2025 r.);
- IV Forum Samorządowe Wokół Parków Kulturowych (18 października i 17 listopada 2025 r.)

Szczególną formą upowszechniania wiedzy o zabytkach regionu i jednocześnie miejscem wymiany doświadczeń związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami są coroczne konferencje konserwatorskie poświęcone zabytkom naszego regionu. W ich trakcie omawiane są ciekawsze problemy związane z konserwacją, ochroną i opieką nad zabytkami. Stanowią one forum wymiany informacji konserwatorskich. W latach 2024 i 2025 były to:

- konferencja konserwatorska „Wnętrza po raz drugi” (3 grudnia 2024 r.);
- konferencja konserwatorska „Zagroda – dom – izba” (21 października 2025 r.).

Każdej konferencji corocznie towarzyszy promocja kolejnego tomu wydawnictwa „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Śląskiego”, przygotowanego przez dział Centrum Dziedzictwa Kulturowego Regionalnego Instytutu Kultury im. Wojciecha Korfantego, we współpracy ze Śląskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Wyjątkowo w roku 2025 promocja książki została przeniesiona na styczeń 2026 roku, co łączy się ze zmianą terminu konferencji na prośbę środowiska konserwatorów zabytków (z grudnia na styczeń).

Warto również zwrócić uwagę na działania związane z digitalizacją zabytków prowadzone przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfantego. W latach 2024–2025 zespół Mobilnego Centrum Digitalizacji zrealizował 98 dokumentacji materialnego dziedzictwa kulturowego w 32 miejscowościach. Działania objęły przede wszystkim obiekty przemysłowe (kopalnie, huty, elektrociepłownie), ale także zespoły pałacowe, przestrzeń publiczną, mozaiki modernistyczne oraz krajobraz kulturowy. Wykonano dokumentacje fotograficzne, audiowizualne oraz skany 3D architektoniczne. Ważniejsze obiekty dokumentowane przez zespół MCD to m.in. Elektrociepłownia Szombierki (Bytom), Wielki Piec Huty Pokój (Ruda Śląska) czy też Kompleks Kopalni Węgla Kamiennego Wujek – wybrane pomieszczenia maszynowni (Katowice). Uzupełnieniem działań w obszarze dokumentacji dziedzictwa materialnego jest systematyczna dokumentacja niematerialnego dziedzictwa kulturowego – w latach 2024–2025 zespół Mobilnego Centrum Digitalizacji zarejestrował co najmniej 195 unikatowych przejawów obrzędowości, obchodów świąt, tradycji lokalnych oraz innych form kultury żywej. Działania Mobilnego Centrum Digitalizacji wpisują się w zadania Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2023-2026 w kierunku działań 2.2 Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków oraz 1.1.3. Weryfikacja zasobu zabytkowego związanego z przemysłem wydobywczym kraju.

W latach akademickich 2023/2024 i 2024/2025 jedynie Politechnika Śląska²⁸ wskazała na prowadzenie badań i organizację wydarzeń związanych z zagadnieniami z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Były to: Dziedzictwo przestrzenne Górnego Śląska (zakończona pracą naukową); Ochrona dziedzictwa architektury 2. poł. XX w. (badania systemowe Katedry Teorii, Projektowania i Historii architektury); Architektura drewniana (badania systemowe Katedry Teorii, Projektowania i Historii Architektury); Studium architektoniczno-konserwatorskie starego miasta w Bytomiu; Badania konserwatorskie kościoła Franciszkanów w Bytomiu; Badania konserwatorskie kamienicy przy ul. Rycerskiej w Bytomiu; Socrealizm w architekturze Górnego Śląska 1949-1955 (badania w ramach pracy doktorskiej); Architektura uzdrowiskowa dawnego Śląska Austriackiego (badania w ramach pracy doktorskiej); konferencja naukowa: "Heritage of Architecture of the 2nd Half of the 20th Century – Research and Preservation" – międzynarodowa konferencja naukowa Wydziału Architektury 2025.

Sporadycznie również gminy organizują konferencje dotyczące dziedzictwa kulturowego regionu. Przykładem jest miasto Zabrze, które w 2024 roku było organizatorem Międzynarodowej Konferencji Dziedzictwa Przemysłowego „Zrównoważony rozwój a turystyka” czy gmina Czerwionka-Leszczyny, która zorganizowała konferencję popularno-naukową w ramach wydarzenia „Poznaj dawne brzmienie organa Johanna Hawela” (2024).

Gminy upowszechniają wiedzę o zabytkach na swoim terenie poprzez różnego rodzaju wydawnictwa, najczęściej o charakterze monografii. Wśród tego typu wydawnictw wymienić można „Roczniki Toszeckie”, „Kroniki Pszczyńskie”, „Po obu stronach Warty: zarys dziejów

²⁸ Dane pozyskane z badania ankietowego prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfantego.

Myszkowa” – monografię wydaną z okazji 75. rocznicy uzyskania praw miejskich, „Rzeka Piotrówka w opowieściach, legendach i historii” – książkę historyczną poświęconą rzece przepływającej przez gminę Godów, album o zabytkach gminy Rudnik i inne.

CEL STRATEGICZNY I. Kształtowanie kulturowego obrazu województwa
 CEL OPERACYJNY I.2. Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa

2.4. ZARZĄDZANIE ZABYTKAMI

2.4.1. Otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych województwa śląskiego mających na celu opiekę nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym

Zarząd Województwa Śląskiego, realizując politykę wobec zabytków województwa określoną w Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2022–2025, w okresie sprawozdawczym 2024–2025 organizował otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych mających na celu opiekę nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym.

W latach 2024–2025 Zarząd Województwa Śląskiego zorganizował następujące otwarte konkursy na zadania publiczne województwa śląskiego obejmujące zagadnienia związane z opieką nad zabytkami:

Otwarty konkurs wniosków na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków

Zestawienie 9. Finansowanie zadań w ramach otwartego konkursu wniosków na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków

Grupy dotowanych prac	2014–2017	2018–2019	2020–2021	2022–2023	2024–2025
Konserwacja zabytków ruchomych	1 765 000 zł	564 000 zł	517 000 zł	1 186 000 zł	1 103 000 zł
Roboty budowlane i konserwacja zabytków nieruchomych	1 210 000 zł	1 136 000 zł	802 000 zł	2 774 000 zł	3 617 000 zł
Prace podejmowane w związku z zagrożeniem katastrofą budowlaną	30 000 zł	0 zł	165 000 zł	40 000 zł	280 000 zł
Dokumentacja ²⁹	0 zł	0 zł	16 000 zł	0 zł	0 zł
Suma	3 005 000 zł	1 700 000 zł	1 500 000 zł	4 000 000 zł	5 000 000 zł

Konkurs organizowany jest od 2009 roku. Celem udzielenia dotacji jest wspieranie działań właścicieli lub posiadaczy zabytków dla ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

²⁹ Dotyczy dotacji udzielonych tylko na wykonanie dokumentacji (tj. takich, którym nie towarzyszą prace konserwatorskie lub budowlane).

województwa śląskiego. W początkowych latach trwania konkursu zasadnicza część środków przekazana była na zadania mające na celu konserwację zabytków ruchomych oraz prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach sakralnych. Pozostałe zabytki nieruchome były dotowane sporadycznie. W ostatnich latach obserwuje się wzrost wniosków składanych przez osoby prywatne i organizacje świeckie. W roku 2024 wśród wniosków rozpatrzonych pozytywnie liczba wniosków złożonych przez osoby prywatne i organizacje świeckie wynosiła 17% ogólnej liczby przyznanych dotacji, a 30,8% w 2025 roku.

Liczba dotowanych zabytków w podziale na sakralne i świeckie związana jest ze strukturą składanych wniosków – we wszystkich analizowanych latach zdecydowanie przeważały wnioski składane przez parafie.

W okresie 2024–2023 przydzielono dotacje na sumę 5 000 000 zł, co jest wzrostem w stosunku do poprzednich okresów sprawozdawczych. W roku 2024 dotację otrzymało 39 obiektów, co jest porównywalne do lat poprzednich (38 obiektów w latach 2022 i 2023), w roku 2025 dotację otrzymało 26 obiektów³⁰. Średnia dotacja na obiekt wyniosła zatem 76 923 zł tj. 46% więcej, niż w poprzednim okresie sprawozdawczym. Stosunkowo niewielkie w stosunku do oczekiwań wnioskodawców dotacje powodują, że wiele prac konserwatorskich dotowanych przez Województwo Śląskie jest dzielonych na etapy.

Pozytywną tendencją jest zwiększenie środków w ramach konkursu, co powoduje, że pojedyncze dotacje są wyższe niż w ubiegłych latach, w okresie sprawozdawczym maksymalna przyznana kwota dotacji wynosiła 150 000 zł (w 2023 r. było to 90 000 zł, w 2020 r. – 40 000 zł), a minimalna 14 000 zł (20 000 zł w 2023 r., 5000 zł w 2020 r.).

Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie kultury, ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego

Zestawienie 10. Finansowanie zadań w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie kultury, ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego

Dotacje	2014– 2017	2018– 2019	2020– 2021	2022– 2023	2024– 2025
	kwota [zł]				
Suma dofinansowania w konkursie	1 850 000	1 500 000	1 000 000	1 300 000	2 400 000
W tym projekty związane z dziedzictwem kulturowym	174 660	418 000	393 000	147 000	557 000

Konkurs jest realizowany od 2011 roku. Celem konkursu jest kształtowanie potrzeb kulturalnych mieszkańców regionu i aktywnego uczestnictwa w kulturze poprzez tworzenie zróżnicowanej oferty kulturalnej województwa. W konkursie dotowane są wydarzenia kulturalne z różnych dziedzin, w tym również obejmujące upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, szczególnie w zakresie tradycji i obrzędów.

W okresie sprawozdawczym 2024-2025 zauważalny jest znaczny wzrost kwoty przeznaczonej na dotacje w konkursie (z 1 300 000 zł w poprzednim okresie

³⁰ Liczba obiektów, którym przyznano dotacje, w trakcie realizacji konkursu w roku 2024 z dotacji zrezygnował jeden podmiot, w roku 2025 – podobnie.

sprawozdawczym do 2 400 000 zł w obecnym). W roku 2024 dotacje w ramach konkursu otrzymały 53 zadania na łączną kwotę 1 200 000 zł. Wśród nich znalazły się m.in. działania Fundacji Rozbark „Odkrywamy dziedzictwo Górnego Śląska”, publikacja „Śląskiego Rocznika Fortecznego” tom XIV przez Stowarzyszenie na Rzecz Zabytków Fortyfikacji Pro Fortalicjum, II edycja pamiętników kobiet z rodzin górniczych (zadanie Stowarzyszenia „Ruch rozwoju gminy Czerwionka-Leszczyny”) czy przewodnik Towarzystwa Przyjaciół Częstochowy „ochrona dziedzictwa kulturowego”.

W roku 2025 w ramach konkursu dotacje otrzymały, podobnie jak rok wcześniej, 53 zadania na łączną kwotę 1 200 000 zł. Wśród dotowanych zadań były m.in. organizacja Europejskich Dni Dziedzictwa przez Fundację Fabryka Kulturalna z Dąbrowy Górniczej czy działania Stowarzyszenia Seniorzy dla Chorzowa i Śląska związane z upowszechnianiem dziedzictwa kulturowego.

Konkurs „Piękna wieś województwa śląskiego”

Zestawienie 11. Kwoty nagród ramach konkursu „Piękna wieś województwa śląskiego”

Kategorie konkursu „Piękna wieś województwa śląskiego”	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Najpiękniejsza wieś	74 000	74 000	71 000	69 500	67 750	73 000	75 000
Najpiękniejsza zagroda wiejska	6 000	6 900	6 000	6 000	6 750	-	-
Najlepsze przedsięwzięcie odnowy wsi	17 500	17 800	19 000	19 000	19 000	17 500	16 000
Najlepsze przedsięwzięcie popularyzujące tradycje, obrzędy i zwyczaje ludowe	18 000	16 800	19 500	18 000	19 500	16 500	16 500
Najlepsza strona internetowa sołectwa	4 500	4 500	3 500	-	-	-	-
Najlepszy sołtys	-	-	-	7 500	7 000	5 500	45 700
Najlepszy lokalny twórca	-	-	-	-	-	7 500	6 800
Suma	120 000	120 000	119 000	120 000	120 000	120 000	160 000

Konkurs po raz pierwszy został ogłoszony w 2010 r. Celem konkursu jest kształtowanie świadomości obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, pielęgnowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, pobudzanie aktywności gospodarczej, zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń, a także kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego. W latach 2024–2025 podobnie jak w latach poprzednich, dziedzictwo kulturowe było uwzględniane w kategorii najlepsze przedsięwzięcie odnowy wsi oraz najlepsze przedsięwzięcie popularyzujące tradycje, obrzędy i zwyczaje ludowe. W okresie sprawozdawczym nie przyznano nagrody w kategorii najpiękniejsza zagroda wiejska (gdzie oceniana była m.in. spójność zagrody z dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym). W latach 2024 i 2025 wprowadzono kategorię najlepszy lokalny twórca.

W okresie sprawozdawczym 2024-2025 w konkursie „Piękna wieś” nagrodzono m.in.: nocne zwiedzanie zabytków w Bełku (gm. Czerwionka-Leszczyny), „Szkubaczki” w gminie Strumień czy konkurs na najładniejszą dekorację dożynkową (gm. Przyrów).

Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa.

Celem konkursu jest upowszechniania turystyki o zasięgu lub znaczeniu regionalnym, poprzez wyznaczenie i utrzymanie szlaków turystycznych i kulturowych.

Zestawienie 12. Finansowanie zadań w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie krajoznawstwa i turystyki

Okres sprawozdawczy	Suma dofinansowania w konkursie
2018–2019	190 000 zł
2020–2021	190 000 zł
2022–2023	330 000 zł
2024–2025	300 000 zł

Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne promujące Wojewódzki Program – Owca Plus do roku 2027 (program aktywizacji gospodarczej oraz zachowania dziedzictwa kulturowego Beskidów i Jury Krakowsko-Częstochowskiej)

Konkurs jest kontynuacją programu wsparcia tradycyjnej gospodarki pasterskiej realizowanego od 2008. Celem konkursu jest czynna ochrona przyrody i krajobrazu hal i polan górskich oraz promocja tradycji i zwyczajów związanych z pasterstwem i kulturą regionu.

Zestawienie 13. Finansowanie zadań w ramach konkursu ofert na zadania publiczne promujące Wojewódzki Program – Owca Plus do roku 2027³¹

Okres sprawozdawczy	Suma dofinansowania w konkursie
2014–2017	2 174 234 zł
2018–2019	600 615 zł
2020–2021	1 102 404 zł
2022–2023	1 523 405 zł
2024–2025	2 061 927 zł

Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne dotyczące wspierania rozwoju gospodyń wiejskich aktywnych społecznie na terenie województwa Śląskiego – „Kultywowanie Tradycji Lokalnych”

Konkurs ogłoszony po raz pierwszy w 2023 roku. Jego celem jest wspieranie zadań publicznych Województwa Śląskiego w dziedzinie rozwoju kultury ludowej, w tym w szczególności kultury lokalnej i regionalnej poprzez inicjowanie i prowadzenie działań na rzecz rozwoju, aktywizacji, integracji oraz poprawy warunków życia i pracy kobiet stowarzyszonych w środowisku wiejskim. Beneficjentami programu są głównie Koła Gospodyń Wiejskich.

Zestawienie 14. Finansowanie zadań w ramach konkursu ofert na zadania publiczne dotyczące wspierania rozwoju gospodyń wiejskich aktywnych społecznie na terenie województwa śląskiego „Kultywowanie Tradycji Lokalnych”³²

Rok	Suma dofinansowania w konkursie
2023	500 000 zł
2024	547 688 zł
2025	844 091 zł

³¹ Kwoty zaokrąglono do pełnych złotych.

³² Jw.

Konkursy ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego – organizacja i promocja wydarzeń

W ramach otwartych konkursów ofert Województwo Śląskie dotuje wydarzenia o skali ponadgminnej, których motywami przewodnim są wojewódzkie szlaki kulturowe lub szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe regionu.

Zestawienie 15. Kwoty dotacji przyznanych w wyniku otwartych konkursów ofert Województwa Śląskiego na wydarzenia ponadgminne związane z tematyką dziedzictwa kulturowego

Nazwa konkursu	2022–2023	2024–2025	osobno lata	
			2024	2025
kwota [zł]				
Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa w formie powierzenia, WYDARZENIE: Święto Jury Krakowsko-Częstochowskiej „Juromania”	1 050 000	1 100 000	600 000	500 000
Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa w formie powierzenia, WYDARZENIE: Festiwal Górnej Odry	1 050 000	1 100 000	600 000	500 000
Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa, WYDARZENIE: Festiwal Beskidów i Śląska Cieszyńskiego „Dziewięćsił”	700 000 ³³	1 100 000	600 000	500 000
Suma	2 800 000	3 300 000	1 800 000	1 500 000

W latach 2020–2025 Szlakiem Zabytków Techniki Województwa Śląskiego zarządzało Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu (uchwała Zarządu nr 72/97/VI/2020 z 22 stycznia 2020). Muzeum pełniło funkcję Operatora Szlaku Zabytków Techniki oraz organizowało coroczne Święto Szlaku Zabytków Techniki – INDUSTRIADĘ.

Na realizację zadań związanych z organizacją i promocją Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego oraz Industriady Muzeum Górnictwa Węglowego dostawało od Województwa Śląskiego dotacje celowe na podstawie zawieranych umów. W 2024 roku wydatki województwa śląskiego na Industriadę (dotacja celowa na Święto Szlaku Zabytków Techniki oraz wykonywanie zadań Operatora Szlaku dla Muzeum Górnictwa Węglowego) wyniosły 1 989 985,50 zł, w roku 2025 – 2 134 811,72 zł³⁴.

W latach 2024–2025 nastąpił dalszy wzrost dotacji udzielonych przez Województwo Śląskie na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami, w tym wzrost dotacji w ramach otwartego konkursu wniosków na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków z 4 000 000 zł w poprzednim

³³ Tylko 2023 r.

³⁴ Informacja pozyskana z Departamentu Kultury i Dziedzictwa Kulturowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego.

okresie sprawozdawczym do 5 000 000 zł w obecnym oraz kwota 3 300 000 zł przekazana na organizację ponadgminnych, kilkudniowych wydarzeń³⁵.

2.4.2. Budżet Obywatelski Województwa Śląskiego (BO)

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być realizowane również w ramach Marszałkowskiego Budżetu Obywatelskiego. W ramach V edycji do realizacji w 2024 roku zatwierdzono 19 zadań, a w ramach VI edycji – 21 (realizacja w 2025 r.). Wśród nich znalazły się zadania związane z popularyzacją godki śląskiej oraz przejazdu zabytkowym parowozem wraz z żywą lekcją historii.

W stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego liczba zadań realizowanych z Budżetu Obywatelskiego i związanych z dziedzictwem kulturowym regionu spadła z czterech do dwóch w latach 2024–2025.

Również miasta posiadają swoje budżety obywatelskie, w ramach których mogą być finansowane działania związane z opieką nad zabytkami.

2.4.3. Zarządzanie zabytkami w jednostkach samorządu terytorialnego

Organizacja urzędów jednostek samorządu terytorialnego pod kątem opieki nad zabytkami

W odpowiedzi na pytanie ankietowe Regionalnego Instytutu Kultury im. Wojciecha Korfańskiego, czy w strukturze organizacyjnej urzędu jednostki samorządu terytorialnego znajduje się stanowisko ds. ochrony i opieki nad zabytkami, odpowiedź twierdzącą pokrywającą się z podaną nazwą stanowiska podało 15 gmin (na 148 w województwie), 12 miast na prawach powiatu (na 19) i 2 powiaty (na 17).

W gminach województwa śląskiego prócz samodzielnych stanowisk zdarzają się nieliczne przykłady kilkuosobowych biur do spraw zabytków. Gminy, które nie posiadają w strukturze osobnego stanowiska czy biura z przydzielonymi zadaniami ochrony i opieki nad zabytkami, przydzielają te zadania kierownikom lub inspektorom różnych wydziałów lub samodzielnym stanowiskom (łączyjąc różne inne zadania), także pomocy administracyjnej i obsłudze sekretariatu, rozdzielając te zadania na różne podmioty. Jednostki, referaty, wydziały zaangażowane w te zadania to podmioty: ds. administracyjnych, architektury, budownictwa, dostępności, drogownictwa, działalności gospodarczej, edukacji, geodezji, gospodarki (w tym gminnej, gruntami, komunalnej, mieszkaniowej, nieruchomościami, przestrzennej, publicznej, wiejskiej), infrastruktury, inwentaryzacji, inwestycji, kultury, mienia komunalnego, mieszkaniowej, ochrony krajobrazu, ochrony środowiska, ochrony zdrowia, oświaty, planowania przestrzennego, rekreacji, remontów, rozwoju, sportu, środków zewnętrznych, urbanistyki, zagospodarowania przestrzennego, zamówień publicznych, zdrowia.

Wśród miast na prawach powiatu w województwie śląskim miejscy konserwatorzy zabytków działają w ramach struktury urzędów samodzielnie, w ramach niezależnego biura lub w strukturze nadrzędnych wydziałów związanych z budownictwem, architekturą, planowaniem przestrzennym, urbanistyką czy kulturą i promocją miasta.

W ankietach pochodzących z powiatów ziemskich województwa śląskiego zgłoszono dwóch powiatowych konserwatorów zabytków (będziński i tarnogórski). Na pozostałych terenach zadania te powierzono pracownikom wydziałów, biur, referatów związanych Architekturą i budownictwem, kulturą oraz promocją.

Obecnie (stan na grudzień 2025) na terenie województwa śląskiego działa, na podstawie podpisanych porozumień przekazujących część kompetencji Śląskiego Wojewódzkiego

³⁵ Bez uwzględnienia dotacji na organizację i promocję INDUSTRIADY.

Konserwatora Zabytków 15 miejskich i 2 powiatowych konserwatorów zabytków. W różnych miastach zakres przekazanych kompetencji jest różny.

Dokumenty strategiczne

W celu skoordynowania działań sektorowych, międzysektorowych oraz ponadsektorowych wraz z sektorem prywatnym (partnerstwo) mających na celu profilaktykę i przeciwdziałanie procesom degradacji oraz prowadzących do skutecznego stworzenia, wzrostu wartości i atrakcyjności przestrzeni urbanistycznej oraz poprawy jakości życia mieszkańców – gminy (w nowoczesnych formach partycypacji, m.in. z mieszkańcami, z organizacjami pozarządowymi) powinny opracowywać dokumenty strategiczne takie jak: Strategie Rozwoju Gminy, Gminne Programy Rewitalizacji, Plany Odnowy Miejscowości i inne. W dokumentach tych gminy powinny określać m.in. długofalowe działania dotyczące ochrony, zachowania i podkreślenia tożsamości kulturowej przestrzeni również przez zachowanie i rewaloryzację obiektów zabytkowych. Dokumenty te powinny wiązać cele, zakres i sposób poprawy stanu istniejącego z przemianami społecznymi i gospodarczymi na danych obszarach.

Jako programy strategiczne w sferze ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dokumenty te muszą być powiązane z gminnym i wojewódzkim programami opieki nad zabytkami.

Powiatowe i gminne programy opieki nad zabytkami

Podstawą do opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami winna być gminna ewidencja zabytków³⁶.

W latach 2024–2025 badanie ankietowe pozwoliło zaobserwować spadek liczby gmin deklarujących posiadanie aktualnego programu opieki nad zabytkami. W ciągu ostatnich lat spadła również deklarowana liczba powiatowych programów opieki nad zabytkami i w dalszym ciągu utrzymuje się ona na niskim poziomie. Obowiązujące gminne programy opieki nad zabytkami różnią się od siebie znacznie zakresem i formą opracowania. Część programów ma charakter dokumentu strategicznego, wyznaczającego cele i kierunki działania gminy, przy czym niektóre z nich poprzedzone są głębokimi analizami zarówno historycznymi, jak i wynikającymi ze stanu istniejącego, inne natomiast są ograniczone tylko do sformułowania podstawowych zadań gminy.

Zestawienie 16.
Liczba obowiązu-
jących programów opieki
w gminach
i powiatach
na koniec roku
kalendarzowego³⁷

Programy opieki nad zabytkami:	gminne	powiatowe
2019	34	2
2020	41	2
2021	51	2
2022	52	3
2023	62	3
2024	46	0
2025	54	0

³⁶ Problematyka omówiona w rozdziale 2.1.1.

³⁷ Z badania ankietowego prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfantego.

W 2019 roku dwa powiaty deklarowały posiadanie aktualnego powiatowego programu opieki nad zabytkami. W 2021 roku program posiadały dwa powiaty, a jeden zgłosił, że jest w trakcie opracowania. Zgłoszono również, że w 2023 roku w trzech kolejnych powiatach trwają prace nad przygotowaniem takiego dokumentu. Żadna spośród aktualnie nadesłanych ankiet nie deklaruje istnienia powiatowego programu opieki nad zabytkami, a siedem wprost informuje o jego braku. Jednocześnie pięć powiatów zgłosiło, że trwają prace nad opracowaniem takiego dokumentu.

Stosowane przez gminy zachęty do prac przy zabytkach

Gminy mogą podejmować różne działania mające na celu zachęcenie mieszkańców do prowadzenia prac przy zabytkach. Np. rady gmin mogą podjąć uchwały dotyczące udzielania dotacji do prac konserwatorskich lub zwolnień z podatku.

Miasta na prawach powiatu i gminy mają możliwość stosowania zachęty dla właścicieli do inwestowania w obiekty zabytkowe, np. przez udzielanie dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków; stosowanie zwolnienia z podatków od nieruchomości budynków lub ich części, w których zostaną wykonane remonty elewacji; ogłaszanie konkursów na najlepiej przeprowadzony remont konserwatorski. W okresie sprawozdawczym 2024–2025 nie odnotowano zmiany tendencji w tej dziedzinie, z wyjątkiem jednorazowego skoku w 2024 roku liczby gmin, które udzieliły dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Zestawienie 17. Liczba gmin deklarujących zastosowanie różnych form zachęty do inwestowania w obiekty zabytkowe

Lata	Liczba gmin (na 148)	Liczba miast na prawach powiatu (na 19)	Razem
Dotacje			
2019	25	11	36
2020	19	7	26
2021	24	12	36
2022	19	8	27
2023	17	10	27
2024	40	6	46
2025	25	5	30
Zwolnienia z podatku			
2019	11	7	18
2020	12	8	20
2021	13	9	22
2022	3	6	9
2023	3	5	8
2024	2	7	9
2025	0	7	7
Inne			
2019	2	2	4
2020	1	1	2
2021	1	1	2
2022	0	0	0
2023	0	0	0
2024	0	0	0
2025	2	0	2

Nowe miejsca pracy w obiektach zabytkowych

Jednym z efektów włączenia zabytków w procesy gospodarcze jest organizacja nowych miejsc pracy w zrewaloryzowanych obiektach zabytkowych. Podane liczby dotyczą przede wszystkim miejsc pracy zorganizowanych przez samorządy lokalne, gdyż gminy nie mają wglądu w dane na temat wakatów utworzonych przez przedsiębiorców prywatnych w adaptowanych obiektach zabytkowych.

Z badania ankietowego dotyczącego okresu sprawozdawczego 2024–2025 wynika, że w 2024 roku powstało w skali województwa 11, a w 2025 roku 17 miejsc pracy w obiektach zabytkowych.

Zestawienie 18. Liczba nowych miejsc pracy utworzonych w adaptowanych do nowych celów obiektach zabytkowych

Rok	Liczba nowych miejsc pracy
2019	20,5
2020	27
2021	46
2022	8
2023	21
2024	11
2025	17

2.4.4. Marketing dziedzictwa kulturowego i zabytków – promocja regionu z wykorzystaniem zabytków

Zabytki i tradycje regionu są już mocno ulokowane wśród podstawowych elementów promocji województwa oraz jego gmin i powiatów. Informacje o zabytkach regionu, powiatu i gminy można znaleźć niemal na wszystkich stronach internetowych tych jednostek, a ich zdjęcia w folderach i materiałach promocyjnych.

Zaawansowanym działaniem promującym zabytki i równocześnie promującym województwo, powiaty i gminy są markowe produkty turystyczne budowane z wykorzystaniem zabytków. Są to między innymi szlaki tematyczne, obiekty o znaczeniu kulturowym otwarte dla turystów oraz imprezy promujące tradycje ludowe i kulturę lokalną, w tym imprezy kilkudniowe o zasięgu ponadgminnym, takie jak: Industriada, Juromania, Festiwal Górnej Odry i Festiwal Beskidów i Śląska Cieszyńskiego „Dziewięćsił” czy Święto Metropolii GZM.

Wykorzystanie zabytków i dziedzictwa kulturowego w strategii kreowania wizerunku gmin i regionu

Dziedzictwo kulturowe regionu w znacznym stopniu wykorzystywane jest do promocji gmin. Promocja ta ma różne, nieporównywalne formy. Najczęściej wskazywanym sposobem wykorzystania dziedzictwa kulturowego jest zamieszczanie zdjęć zabytków w materiałach promocyjnych (foldery, kalendarze, pocztówki itp.). Część gmin wykorzystuje obiekty zabytkowe łącznie z elementami dziedzictwa niematerialnego do organizacji wydarzeń, takich jak: Tydzień Kultury Beskidzkiej, Gwarki Tarnogórskie, Święto Ciulimu-Czulentu, Festiwal Sztuki i Wina w Olsztynie. Odrębną grupę działań promocyjnych stanowią coraz popularniejsze wydarzenia oparte na tradycjach i obrzędach, w tym działalność grup obrzędowych, zespołów regionalnych i folklorystycznych, chórów, orkiestr dętych itp.

W ostatnich latach zauważalna jest tendencja do nowatorskiego przetwarzania elementów dziedzictwa kulturowego zgodnie z nowoczesnym podejściem heritologicznym. Z jednej strony uzewnętrznia się to w wieloaspektowym podejściu do obiektów zabytkowych (rozpatrywanych łącznie z kontekstem krajobrazu kulturowego i dziedzictwa niematerialnego), z drugiej strony w ich innowacyjnym wykorzystaniu. Do ciekawszych inicjatyw wskazanych w ankietach zaliczyć można cykliczne wydarzenie RETROSWIM – zawody pływackie dawnymi stylami retro organizowane w zabytkowej Pływalni Miejskiej w Siemianowicach Śląskich.

Wyjątkową pozycję w promocji regionu zajmują zabytki wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Na terenie województwa śląskiego jedynym obiektem na liście UNESCO (wpisanym w 2017 roku) jest kopalnia rud ołowiu, srebra i cynku wraz z systemem gospodarowania wodami podziemnymi w Tarnowskich Górach. W Polsce obecnie na tej liście znajduje się 17 obiektów³⁸.

Regionalne szlaki tematyczne

Zabytki województwa są również promowane przez włączenie wybranych zabytków do szlaków tematycznych o zasięgu regionalnym. W latach 2024–2025 na terenie województwa śląskiego istniały następujące szlaki tematyczne o zasięgu wojewódzkim:

- Szlak Orlich Gniazd wyznaczony w 1950 roku z inicjatywy znanego krajoznawcy Kazimierza Sosnowskiego. Łączy on Kraków z Częstochową prowadząc przez najbardziej atrakcyjne krajobrazowo tereny Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Na szlaku znajduje się dwanaście zamków i strażnic (w granicach województwa śląskiego osiem) Dolina Wiercicy (Złoty Potok) oraz Sanktuarium NMP na Jasnej Górze w Częstochowie³⁹;
- Szlak Architektury Drewnianej powstał w 2002 roku i na początku tworzyły go 84 obiekty. W końcu 2023 roku na szlaku znajdowało się 97 obiektów. Od 2013 roku operatorem Szlaku Architektury Drewnianej jest Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie”;
- Szlak Zabytków Techniki powstał w 2006 roku i obejmował 29 obiektów, w końcu 2023 roku należało do niego 40 obiektów. W latach 2020–2025 operatorem Szlaku Zabytków Techniki było Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze, od 2026 roku obowiązki te przejęła instytucja kultury „Szyb Staszic w Tarnowskich Górach” (wspólna instytucja Miasta Tarnowskie Góry, Województwa Śląskiego oraz Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Tarnogórskiej). W ciągu 20 lat istnienia szlaku dołączyło do niego dziewiętnaście obiektów, a sześć zostało wykluczonych. Decyzją Zarządu Województwa Śląskiego od 1 stycznia 2023 roku do szlaku dołączyły: Muzeum Hutnictwa w Chorzowie oraz Stacja Biblioteka w Rudzie Śląskiej-Chebziu.
- Szlak Kulinaryny Śląskie Smaki powstał w 2012 roku. Tworzą go restauracje i lokale gastronomiczne serwujące tradycyjne dania regionalne. Pod koniec 2023 roku na szlaku znajdowało się 25 obiektów.
- Szlak Gospodarstw Edukacyjnych Województwa Śląskiego, utworzony w 2017 roku. Celem szlaku jest edukacja m.in. w zakresie dziedzictwa kultury materialnej wsi, tradycyjnych zawodów czy twórczości regionalnej.

³⁸ Za: <https://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/swiatowe-dziedzictwo/lista-swiatowego-dziedzictwa/europa-i-ameryka-polnocna/> [dostęp: 23.02.2026].

³⁹ Za: <https://orlegniazda.pl/> [dostęp: 25.03.2024].

Zestawienie 19. Liczba obiektów na szlakach tematycznych województwa śląskiego

W chwili utworzenia /na koniec roku	Szlak Orlich Gniazd	Szlak Architektury Drewnianej	Szlak Zabytków Techniki	Szlak Kulinaryny Śląskie Smaki	Szlak Gospodarstw Edukacyjnych Województwa Śląskiego
	(1950) 7	(2002) 84	(2006) 29	(2012) b.d.	(2017) b.d.
2017	7	94	36	b.d.	b.d.
2019	7	94	41	26	b.d.
2021	8	97	40	25	b.d.
2023	14	97	40	25	24
2025	14 ⁴⁰	97 ⁴¹	42 ⁴²	24 ⁴³	24 ⁴⁴

Jako promocja szlaków tematycznych zostały zaplanowane m.in. wydarzenia o zasięgu wojewódzkim: Industriada dla Szlaku Zabytków Techniki, Juromania dla Szlaku Orlich Gniazd, Festiwal „Śląskie Smaki” dla Szlaku Kulinarynego Śląskie Smaki. Szlak Architektury Drewnianej pomimo, że założony wcześniej, nie doczekał się jeszcze wystarczającej promocji. Na wypromowanie szlaku nie wpłynęły nawet spektakularne odkrycia polichromii w wielu kościołach drewnianych oraz przeprowadzone w nich kompleksowe prace konserwatorskie mające miejsce w ostatnim czasie.

Szlaki tematyczne o zasięgu lokalnym, ponadlokalnym i międzynarodowym

Powiaty i gminy województwa śląskiego bardzo aktywnie włączyły się w kreowanie swojego wizerunku za pomocą zabytków i dziedzictwa kulturowego. Wyrazem tych działań są m.in. powstające szlaki kulturowe. Duży udział w tworzeniu szlaków kulturowych mają też organizacje pozarządowe. Obecnie na terenie województwa istnieje co najmniej 20 ponadlokalnych kulturowych szlaków tematycznych. Niektóre z nich stanowią fragmenty szlaków ogólnopolskich lub międzynarodowych.

Na terenie województwa śląskiego biegną 462 znakowane szlaki piesze i rowerowe o rozpiętości od 170 m do ponad 185 km ⁴⁵. Najdłuższy to mierzący 185,01 km Rowerowy Szlak Orlich Gniazd – jeden z najstarszych i najpiękniejszych polskich szlaków turystycznych, biegnący przez województwo śląskie i małopolskie, łącząc Częstochowę z Krakowem. Wariant pieszy Szlaku Orlich Gniazd mierzy 168,9 km. Drugi co do długości szlak biegnący na terenie województwa śląskiego to Szlak Powstańców Śląskich – pieszy szlak niebieski, którego pętla zaczyna się w Bytomiu, kończy w Gliwicach, a prowadzi przez Górę Św. Anny w woj. opolskim. Z kolei Szlak Husarii Polskiej mierzy 157,51 km i w całości

⁴⁰ Za: <https://orlegniazda.pl/#o> [dostęp: 23.02.2026].

⁴¹ Za: <https://slaskie.travel/groupGuidebooks/105404/75057> [dostęp: 23.02.2026].

⁴² Za: <https://www.zabytkitechniki.pl/> [dostęp: 23.02.2026].

⁴³ Za: <https://www.slaskiesmaki.pl/groupGuidebooks/105404/22687> [dostęp: 23.02.2026].

⁴⁴ Za: <https://gospodarstwaedukacyjne.pl/index.html> [dostęp: 23.02.2026].

⁴⁵ Źródło:

[https://www.slaskie.travel/search?stype=routes&phrase=&area=0&city=&category=16&trip_method\[\]=4&trip_method\[\]=6](https://www.slaskie.travel/search?stype=routes&phrase=&area=0&city=&category=16&trip_method[]=4&trip_method[]=6) [dostęp: 21.03.2024].

znajduje się w województwie śląskim – biegnie z Będzina (pow. będziński) do Krzanowic (pow. raciborski), pokonywany może być pieszo lub rowerem; Szlak Warowni Jurajskich mierzy 155,01 km i prowadzi z Rudawy (woj. małopolskie, pow. krakowski) do Mstowa (woj. śląskie, pow. częstochowski) i stanowi alternatywną trasę dla Szlaku Orlich Gniazd po Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej.

Przykłady najkrótszych to: 170-metrowy czarny szlak turystyczny (łącznikowy) w Parku Świerklanieckim (pow. tarnogórski), doprowadzający do kościółka wybudowanego w ramach założenia pałacowo-parkowego hrabiego Guidona Henckel von Donnersmarcka z końca XIX wieku; 380-metrowy czarny szlak łącznikowy prowadzący ze szlaku Niebieskiego Warowni Jurajskich do ruin zamku Smoleń (pow. zawierciański) – jednego z najpiękniej położonych Orlich Gniazd; 910-metrowy czarny szlak rowerowy biegnący koło osiedla Wilcze Gardło (pow. Gliwice), będący początkiem planowanej trasy rowerowej nr 396.

Spośród znakowanych szlaków biegnących na terenie województwa wymienić można związane⁴⁶:

- z postaciami historycznymi:
 - Jurajski Szlak Zygmunta Krasińskiego,
 - Szlak Józefa Lompy,
 - Szlak Mariana Kantora-Mirskiego,
 - Szlak Młodości Josepha von Eichendorffa,
 - Szlak Papieski,
 - Szlak Zwierkowskich,
 - Ścieżka edukacyjna im. Wojciecha Korfantego,
- z dziejami Polski i lokalną historią:
 - Droga Książęca – Via Ducalis,
 - Szlak Cysterski,
 - Szlak Dziedzictwa Kulturowego Zakonu Paulinów,
 - Szlak Dawnego Pogranicza w Sosnowcu,
 - Szlak Ewakuacji Więźniów Oświęcimskich,
 - Szlak Husarii Polskiej,
 - Szlak Kosynierów,
 - Szlak Partyzantów Ziemi Olkuskiej,
 - Szlak Powstańców Śląskich,
- z architekturą warowną:
 - Obszar Warowny Śląsk,
 - Szlaki Orlich Gniazd,
 - Szlak Warowni Jurajskich,
 - Szlak Zamkowy,
 - Szlak Zamków i Fortyfikacji,
 - Szlak Zamków nad Piotrówką,

⁴⁶ Informacja Turystyczna Województwa Śląskiego – wyszukiwarka szlaków znakowanych, https://www.slaskie.travel/search?styp=routes&stv=&phrase=&area=0&city=&category=16&trip_method%5B%5D=4&trip_method%5B%5D=6 [dostęp: 21.03.2024].

- z folklorem:
 - Szlak Edukacyjnych Zagród Agroturystycznych,
 - Szlaki Śladami Stroju Cieszyńskiego,
 - Szlak Tradycyjnego Rzemiosła,
- z geografią kulturową:
 - Szlak Czarno-Biały Śląsk,
 - Szlak Dookoła Gminy Przystajń,
 - Szlak Jury Wieluńskiej,
 - Szlak Małej Panwi,
 - Szlak Olsztyński,
 - Szlak Olzy,
 - Szlak Opatówki,
 - Szlak Pankówki,
 - Szlak Przełomu Warty,
 - Szlak wokół Gór Sokolich i Olsztyna,
 - Velo Soła,
- inne:
 - Szlak Kolejki Wąskotorowej,
 - Szlak Myślistwa,
 - Szlak Myśliwski,
 - Szlak Starówek,
 - Szlak Stulecia Turystyki,
 - Szlak Uzdrowiskowy.

Przez teren województwa śląskiego przebiega **Europejski Szlak Dziedzictwa Przemysłowego (European Route of Industrial Heritage – ERiH)**. To międzynarodowa trasa turystyczna popularyzująca dziedzictwo, na której znajduje się ponad 850 europejskich obiektów dziedzictwa przemysłowego. Na terenie województwa znajdują się cztery tzw. punkty kotwiczne szlaku (na dwanaście w Polsce): Zabytkowa Kopalnia Srebra w Tarnowskich Górach, Kopalnia „Królowa Luiza” w Zabrze, Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego Guido w Zabrzu oraz Muzeum Browaru Żywiec. W skład projektu ERiH jako szlak regionalny wchodzi cały Szlak Zabytków Techniki (jedyne szlak regionalny w ramach ERiH w Polsce).

Na obszarach przygranicznych województwa śląskiego wytyczone są szlaki łączące Polskę z Czechami:

- **Szlak tradycyjnego rzemiosła Śląska Cieszyńskiego** – samochodowy, biegnący po stronie polskiej przez powiat cieszyński, a po stronie czeskiej przez powiat Frydek-Mistek;
- **Polsko-czeski Szlak Zakochanych** – biegnący po stronie polskiej przez powiat cieszyński, a po stronie czeskiej przez powiat Frydek-Mistek;
- **Żelazny szlak rowerowy** – opowiadający historię kolejnictwa i rozwoju przemysłowego obszaru pogranicza, biegnący po stronie polskiej przez powiaty wodzisławski i cieszyński i miasto Jastrzębie Zdrój, a po stronie czeskiej przez miasto Karwina;

- **Z historią na rowerze szlakiem rodu Lichnowskich** – szlak biegnący po stronie polskiej przez powiat raciborski (Krzanowice), a po stronie czeskiej przez powiat Opawski (Chuchelne).

Warto również wspomnieć o Międzynarodowej Trasie Pielgrzymkowej Szlak Maryjny Częstochowa-Mariazell (I-23). Jest to główny szlak maryjny w regionie, łączący Jasną Górę ze Słowacją i Austrią. W województwie śląskim trasa ma ok. 102,5 km, prowadząc przez sanktuaria w Żarkach, Skarżycach, Podzamczu, a także pętle w Mstowie, Mrzygłodzie i Biskupicach.

2.5. REWALORYZACJA I ADAPTACJA ZABYTEKÓW

2.5.1. Prace konserwatorskie i adaptacyjne przy zabytkach

Wyznacznikiem ilości prac przy zabytkach jest między innymi liczba wydawanych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pozwoleń na prace przy zabytkach wpisanych do rejestru na podstawie art. 36 ustawy. W okresie 2006–2009 wydano blisko 8,5 tys. takich decyzji. W latach 2010–2013 wydano blisko 10 tys. decyzji, a w latach 2014–2017 ok. 9,5 tys. W latach 2018–2019 zauważalny jest spadek liczby wydanych decyzji, a w kolejnych dwóch latach wzrost do ponad 7 tys. W latach 2022–2023 liczba wydanych pozwoleń w perspektywie poprzednich lat utrzymywała się na stałym poziomie ok. 6 tys., a w aktualnym okresie sprawozdawczym 2024–2025 niecałe 5 tys.

Zestawienie 20. Liczba pozwoleń na prace przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wydanych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Liczba wydanych pozwoleń w kolejnych okresach		
2010–2013	9 888	
2014–2017	9 519	
2018–2019	5 873	
2020–2021	7 175	
2022–2023	6 156	
2024–2025	4941	
osobno lata	2024	2381
	2025	2560

Art. 30.7 pkt 2 Prawa Budowlanego daje organom administracji architektoniczno-budowlanej możliwość nałożenia obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę dla prac objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może spowodować pogorszenie stanu zachowania zabytków. Nałożenie takiego obowiązku na inwestora zwiększa możliwości prawne wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie opiniowania prac przy zabytkach chronionych na mocy zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W praktyce ścieżka jest bardzo rzadko wykorzystywana, znaczna większość powiatów ziemskich i grodzkich nie wydała w ostatnich latach żadnego pozwolenia w oparciu o art. 30.7 pkt 2 Prawa Budowlanego. Najwięcej decyzji wśród powiatów grodzkich w okresie 2024–2025 wydał Chorzów (49)⁴⁷.

Zestawienie 21. Liczba decyzji wydanych przez powiaty grodzkie na podstawie art. 30.7 pkt 2 Prawa Budowlanego⁴⁸

Liczba decyzji	
2021	13
2022	17
2023	8
2024	35
2025	22

⁴⁷ Dane z badania ankietowego prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańskiego.

⁴⁸ Jw.

2.5.2. Finansowanie opieki nad zabytkami

Dotacje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego⁴⁹

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego wspiera opiekę nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym, udzielając dotacji w ramach programów z obszaru dziedzictwa kulturowego i historycznego. Działania wynikające z programu opieki nad zabytkami mogą być finansowane w ramach programów:

- „Ochrona zabytków” – program, którego celem strategicznym jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne⁵⁰. Dotacje udzielane są na podstawie art. 74 ustawy;
- „Kultura ludowa i tradycyjna” – celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim⁵¹;
- „Ochrona zabytków archeologicznych” – celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego realizowana między innymi poprzez rozpoznanie i dokumentację stanowisk archeologicznych, a także poprzez opracowanie i upowszechnianie wyników badań⁵²;
- „Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju” – celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości⁵³;
- „Groby i cmentarze wojenne w kraju” – celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń⁵⁴.

Na podstawie poniższych danych możemy stwierdzić, że w latach 2024–2025 można zauważyć zarówno spadek liczby przyznanych dotacji, jak i łącznej sumy dotacji przeznaczonych na zabytki z terenu województwa śląskiego w stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego.

⁴⁹ Opracowane na podstawie stron internetowych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

⁵⁰ Na podstawie regulaminu programu „Ochrona zabytków”.

⁵¹ Na podstawie regulaminu programu „Kultura ludowa i tradycyjna”.

⁵² Na podstawie regulaminu programu „Ochrona zabytków archeologicznych”.

⁵³ Na podstawie regulaminu programu „Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju”.

⁵⁴ Na podstawie regulaminu programu „Groby i cmentarze wojenne w kraju”.

Zestawienie 22. Liczba pozytywnie rozpatrzonych wniosków o dotację MKiDN w ramach wybranych programów w obszarze dziedzictwo kulturowe i historyczne w latach 2018–2025 (dot. województwa śląskiego)⁵⁵

Lata	Nazwy programów					Suma
	Ochrona zabytków	Ochrona zabytków archeologicznych	Kultura ludowa i tradycyjna	Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju	Groby i cmentarze wojenne w kraju	
2018–2019	31	3	26	9	1	70
2020–2021	52	2	31	4	7	96
2022–2023	73	0	34	1	6	114
2024–2025	28	2	28	7	5	70

Zestawienie 23. Wartość dotacji MKiDN przyznanych w latach 2018–2025 w ramach wybranych programów w obszarze dziedzictwo kulturowe i historyczne (dotyczy województwa śląskiego)⁵⁶

Lata	Nazwy programów					Suma
	Ochrona zabytków	Ochrona zabytków archeologicznych	Kultura ludowa i tradycyjna	Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju	Groby i cmentarze wojenne w kraju	
	wartość dotacji [zł]					
2018–2019	4 742 000	71 800	940 000	347 479	20 000	6 121 279
2020–2021	8 984 158	89 700	1 149 000	408 530	279 980	10 911 368
2022–2023	16 964 462	0	1 414 000	100 000	0	18 478 462
2024–2025	11 907 704	146 000	2 055 000	948 159	553 229	15 610 092

Dotacje Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace przy zabytkach

Dotacje Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków są udzielane ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda na podstawie art. 74 ustawy. Poza dotacjami na prace przy zabytkach Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków finansuje również prace archeologiczne (badania ratownicze, badania w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski) oraz wykonywanie dokumentacji, badań i ekspertyz konserwatorskich (patrz: rozdział 2.3.1).

⁵⁵ Kwoty zaokrąglono do pełnych złotych.

⁵⁶ Jw.

Zestawienie 24. Finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – liczba dotowanych obiektów⁵⁷

Lata		Liczba dotowanych zabytków		
		nieruchomych	ruchomych	Razem
2014–2017		168	45	213
2018–2019		64	33	97
2020–2021		66	31	97
2022–2023		58	26	84
2024–2025		46	19	65
zob. osobno	2024	26	10	36
	2025	20	9	29

Zestawienie 25. Finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – wysokość dotacji⁵⁸

Lata		Wysokość dotacji dla zabytków		
		nieruchomych	ruchomych	Razem
2014–2017		8 278 256 zł	1 973 537 zł	10 251 794 zł
2018–2019		4 249 321 zł	1 442 218 zł	5 691 539 zł
2020–2021		3 611 352 zł	2 064 350 zł	5 675 702 zł
2022–2023		4 120 349 zł	1 452 243 zł	5 572 592 zł
2024–2025		3 749 072 zł	1 397 697 zł	5 146 768 zł
zob. osobno	2024	1 880 228 zł	542 102 zł	2 422 330 zł
	2025	1 868 844 zł	855 595 zł	2 724 438 zł

W latach 2024–2025 nastąpiło zwiększenie ilości dotacji w stosunku do poprzednio analizowanego okresu (2022–2023) mimo niewielkiego zmniejszenia budżetu przeznaczanego na dotacje.

Dotacje Samorządu Województwa Śląskiego

Zarząd Województwa Śląskiego wspiera opiekę nad zabytkami za pomocą organizowanych otwartych konkursów ofert na zadanie publiczne. W latach 2024–2025 zorganizowano łącznie siedem konkursów, w których można było uzyskać dofinansowanie prac przy obiektach zabytkowych lub wsparcie dla promocji i popularyzacji dziedzictwa kulturowego regionu. Ogółem w latach 2024–2025 w konkursach Zarządu Województwa Śląskiego na cele związane z opieką nad zabytkami udzielono dofinansowania w wysokości około 17 mln zł, to jest około 4 mln zł więcej niż w poprzednim okresie sprawozdawczym.

⁵⁷ Na podstawie informacji ŚWKZ uzyskanych 26.03.2024 r.

⁵⁸ Informacja uzyskana od ŚWKZ, kwoty zaokrąglono do pełnych złotych.

Dane dotyczące dotacji przyznawanych przez Województwo Śląskie w poszczególnych konkursach znajdują się w rozdziale 2.4.1. Otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych województwa śląskiego mających na celu opiekę nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym.

Wydatki Województwa Śląskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego

Zestawienie wydatków województwa śląskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego ramach działu 921 klasyfikacji budżetowej przedstawiono w zestawieniu poniżej.

Zestawienie 26. Wydatki budżetu własnego województwa śląskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego ramach działu 921 klasyfikacji budżetowej

Kategorie	Wysokość wydatków w kolejnych latach				
	2021 ⁵⁹	2022 ⁶⁰	2023 ⁶¹	2024 ⁶²	2025 (plan) ⁶³
	kwota [zł]				
Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego 2014–2020	15 225 741	25 945 443	23 023 738	160 289	b.d.
Program Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021–2027	-	-	131 192	1 536 728	b.d.
Inne zadania	208 692 259	224 680 473	290 666 756	336 515 617	b.d.
Razem wydatki w ramach działu 921 Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	211 770 309	250 625 916	313 821 686	338 212 634	339 173 073

⁵⁹ Wg *Sprawozdania rocznego z wykonania budżetu województwa śląskiego w 2021 roku* (załącznik nr 1 do uchwały nr 444/319/VI/2022 Zarządu Województwa Śląskiego z dnia 23 marca 2022 r.). Kwoty zaokrąglono do pełnych złotych.

⁶⁰ Wg *Sprawozdania rocznego z wykonania budżetu województwa śląskiego w 2022 roku* (zał. nr 1 do uchwały nr 596/411/VI/2023 Zarządu Województwa Śląskiego z dn. 24.03.2023 r.). Kwoty zaokrąglono do pełnych złotych.

⁶¹ Wg *Sprawozdania rocznego z wykonania budżetu województwa śląskiego w 2023 roku* (zał. nr 1 do uchwały nr 659/494/VI/2024 Zarządu Województwa Śląskiego z dn. 20.03.2024 r.). Kwoty zaokrąglono do pełnych złotych.

⁶² Wg *Sprawozdania rocznego z wykonania budżetu województwa śląskiego w 2024 roku* (zał. nr 1 do uchwały nr 572/70/VIII/2025 Zarządu Województwa Śląskiego z dn. 26.03.2025 r.). Kwoty zaokrąglono do pełnych złotych.

⁶³ Wg uchwały nr VII/9/2/2024 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 16 grudnia 2024 w sprawie budżetu Województwa Śląskiego na 2025 rok.

W tym wydatki w rozdziale 921 20 Ochrona zabytków i opieki nad zabytkami	23 526 322	28 771 025	45 452 215	31.462.297	25 259 584
	2021	2022	2023	2024	2025

W ramach działu 921 finansowana jest działalność instytucji kultury (teatry, filharmonie, domy i ośrodki kultury, biblioteki, muzea i inne). Rozdział 921 20 obejmuje wydatki na prace przy zabytkach. W okresie sprawozdawczym były to m.in. remont zabytkowych budynków na terenie Muzeum Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie, prace konserwatorskie przy elewacji Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, remont elewacji frontowej budynku Teatru Śląskiego w Katowicach, prace remontowo-konserwatorskie pałacu w Pszczynie, prace konserwatorsko-restauratorskie szybu „Warszawa” na terenie Muzeum Śląskiego (2024, 2025), rewitalizacja zameczku myśliwskiego w Pszczynie.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2014–2020

Dane dotyczące działania 5.3 „Dziedzictwo kulturowe” RPO WSL na zakończenie 2025 roku:

Alokacja 5.3 RPO WSL: 52 163 750 EUR,

Certyfikacja: 53 341 659 EUR.

Projekty w ramach działania 05.03 były wybierane do 2020 roku, co oznacza, że ich realizacja zakończyła się do 2023 roku, a kres kwalifikowalności wydatków w ramach programu RPO WSL 2014–2020 upłynął 31 grudnia 2023 roku co oznacza, że żaden z wydatków nie podlega certyfikacji po tej dacie.

W ramach działania 05.03 wsparcie uzyskało 15 instytucji kultury i 45 zabytków, wśród nich m.in. kolonia Ficus w Rudzie Śląskiej, zabytkowa kopalnia „Ignacy” w Rybniku, ratusz w Pyskowicach, Zamek Sielecki w Sosnowcu, Zabytkowa Stacja Kolejki Wąskotorowej w Rudach, kościół św. Jakuba Apostoła w Sączowie i wiele innych.

Program Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021–2027 (FE SL 2021–2027)⁶⁴

Działania związane z opieką nad zabytkami mogą być wspierane w ramach FE SL 2021–2027 jako prace przy obiekcie lub też mogą być elementem większego projektu.

W działaniu 9.1 FE SL w 9 projektach został wybrany wskaźnik: Liczba zabytków nieruchomych objętych wsparciem – wartość docelowa 13 sztuk. Projekty są w trakcie realizacji – brak jest obecnie danych dotyczących realizacji tego wskaźnika.

Działania związane z ochroną zabytków mogą się pojawić również w działaniach:

- termomodernizacyjnych (Dz. 2.1; 2.2 i 2.5),
- kulturze i turystyce (Dz. 8.7 i wspomniane wyżej 9.1),
- rewitalizacji (Dz. 9.3; 9.4 i 9.5),
- transformacji terenów przemysłowych (Dz. Priorytetu X).

⁶⁴ Informacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego. Departament Rozwoju i Transformacji Regionu. Referat zarządzania rzeczowo-finansowego.

Wśród projektów o znaczeniu strategicznym dofinansowano z FE SL 2021–2027 związanych z opieką nad zabytkami są:

- Projekt: „Modernizacja infrastruktury Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu”
Beneficjent: Muzeum Górnośląskie w Bytomiu
Dofinansowanie UE: 14 693 224,52 zł
Wartość ogółem: 23 231 476,77 zł
Okres realizacji: 2 stycznia 2024 – 30 września 2027
- Projekt: „Skarbiec Dziedzictwa”
Beneficjent: Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie”
Dofinansowanie UE: 29 304 600,00 zł
Wartość ogółem: 42 073 600,00 zł
Okres realizacji: 1 sierpnia 2023 – 30 kwietnia 2028
- Projekt: „Rozbudowa Teatru Zagłębia w Sosnowcu”
Beneficjent: Teatr Zagłębia
Dofinansowanie UE: 42 848 000,00 zł
Wartość ogółem: 76 084 109,41 zł
Okres realizacji: 1 października 2025 – 31 grudnia 2028
- Projekt: „Rewitalizacja budynku gospodarczego, budynku Oficyny wraz z otoczeniem i przystosowanie do prowadzenia działalności muzealnej”
Beneficjent: Muzeum Zamkowe w Pszczynie
Dofinansowanie UE: 14 954 766,37 zł
Wartość ogółem: 22 557 818,92 zł
Okres realizacji: 1 stycznia 2024 – 31 grudnia 2027
- Projekt: „Adaptacja zabytkowych budynków pokopalnianych na potrzeby Muzeum Śląskiego w Katowicach”
Beneficjent: Muzeum Śląskie w Katowicach
Dofinansowanie UE: 88 463 393,40 zł
Wartość ogółem: 136 560 173,70 zł
Okres realizacji: 1 września – 31 sierpnia 2024
- Projekt: „Śląska tożsamość. Adaptacja budynków historycznych kopalni Wujek na potrzeby działalności kulturalnej Śląskiego Centrum Wolności i Solidarności – Etap 2”
Beneficjent: Śląskie Centrum Wolności i Solidarności im. Dziewięciu Górników z „Wujka”
Dofinansowanie UE: 40 839 733,39 zł
Wartość ogółem: 49 479 759,93 zł
Okres realizacji: 16 września 2025 – 31 grudnia 2029

W ramach działania 10.01 Wykorzystanie terenów zdegradowanych w celu rozwoju regionu poprzez inwestycje przedsiębiorstw, nabór od 31 stycznia – 27 marca 2024 r., pozytywnie oceniono 17, w tym wnioski związane w większym lub mniejszym stopniu z dziedzictwem kulturowym regionu. Wśród nich są np. utworzenie centrum hotelowo-konferencyjnego w zabytkowym budynku koszar huzarskich w Raciborzu czy rewitalizacja byłego Szybu Krystyna w Bytomiu w celu utworzenia wielofunkcyjnego obiektu usługowego.

Finansowanie opieki nad zabytkami przez powiaty i gminy⁶⁵

Wydatki powiatów i gmin na zadania związane z opieką nad zabytkami obejmują szerokie spektrum działań. Są to wydatki na remonty i konserwację zabytków dokonywane na podstawie podejmowanych przez powiaty i gminy odpowiednich uchwał w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, wydatki na obiekty własne oraz wydatki na wydarzenia i imprezy promujące i popularyzujące lokalne zabytki i tradycje. Powiaty i gminy na prowadzenie swoich działań mogą też pozyskiwać dotacje z różnych źródeł, w tym z funduszy europejskich.

Zestawienie 27. Wydatki samorządów terytorialnych ze środków własnych na działania związane z opieką nad zabytkami⁶⁶

Lata	gminy	powiaty grodzkie	powiaty ziemskie	RAZEM	
2014–2017	44 976 507 zł	63 537 153 zł	10 684 141 zł	119 197 801 zł	
2018–2019	19 038 381 zł	73 826 893 zł	3 848 249 zł	96 713 523 zł	
2020–2021	24 175 885 zł	110 371 713 zł	10 736 388 zł	145 283 986 zł	
2022–2023	23 074 136 zł	105 738 898 zł	19 464 032 zł	148 277 066 zł	
2024–2025	44 600 607 zł	58 416 663 zł	24 723 949 zł	127 741 219 zł	
zob. osobno	2024	16 954 717 zł	19 536 665 zł	9 696 793 zł	46 188 175 zł
	2025	27 645 890 zł	38 879 998 zł	15 027 157 zł	81 553 045 zł

Jak wynika z zestawienia powyżej, w okresie 2024–2025 deklarowane w badaniach ankietowych wydatki gmin i powiatów ziemskich ze środków własnych na obiekty zabytkowe utrzymały tendencję wzrostową w stosunku do poprzednich okresów sprawozdawczych. Wyraźny ogólny spadek wydatków dostrzegalny jest w przypadku miast na prawach powiatu, jednocześnie łączne 58 milionów złotych wydatkowane przez wszystkie powiaty grodzkie wciąż stanowi 45% wszystkich wydatków ze środków własnych jednostek samorządu terytorialnego na prace związane z zabytkami. Spośród tej sumy łączne wydatki wszystkich powiatów ziemskich stanowiły 25%, a wszystkich gmin – 35%.

Z zestawienia poniżej wynika, że w latach 2024–2025 pozyskano ponad 930 mln zł dotacji wykorzystanych w opiece nad zabytkami. Zauważalny jest wzrost pozyskanych dotacji względem poprzedniego okresu sprawozdawczego, jednak nie tak wyrazisty, jak w poprzednim okresie sprawozdawczym.

⁶⁵ Dane z badania ankietowego prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańskiego.

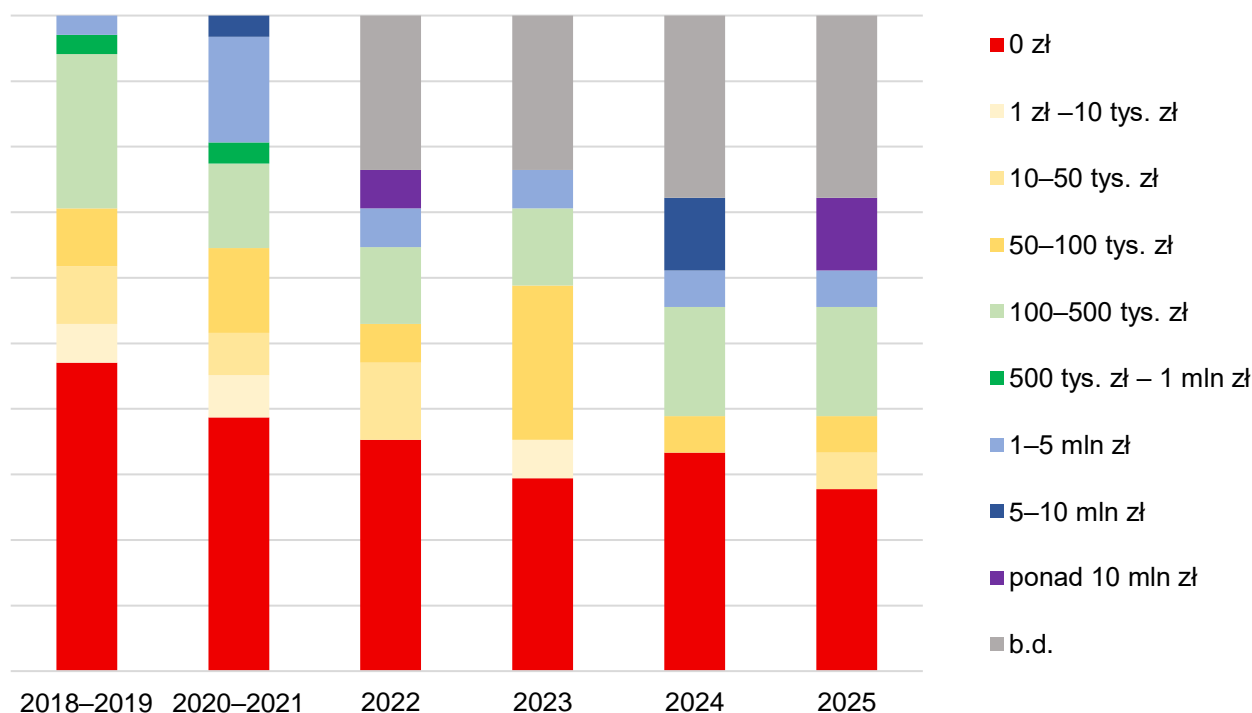
⁶⁶ Kwoty zaokrąglono do pełnych złotych.

Zestawienie 28. Dotacje na działania związane z opieką nad zabytkami pozyskane przez różne jednostki samorządu terytorialnego

Lata		gminy	powiaty grodzkie	powiaty ziemskie	Razem
2018–2019		76 745 953 zł	118 572 623 zł	5 741 016 zł	201 059 592 zł
2020–2021		14 076 499 zł	128 694 306 zł	19 970 650 zł	162 741 455 zł
2022–2023		143 721 152 zł	557 183 468 zł	40 040 303 zł	740 944 923 zł
2024–2025		134 853 619 zł	747 947 542 zł	47 835 419 zł	930 636 580 zł
zob. osobno	2024	68 538 657 zł	86 436 671 zł	25 819 494 zł	180 794 822 zł
	2025	66 314 962 zł	661 510 871 zł	22 015 925 zł	749 841 758 zł

Skalę wydatków na działania związane z opieką nad zabytkami oraz pozyskanych dotacji realizowanych przez samorzady przedstawiają niżej zamieszczone zestawienia.

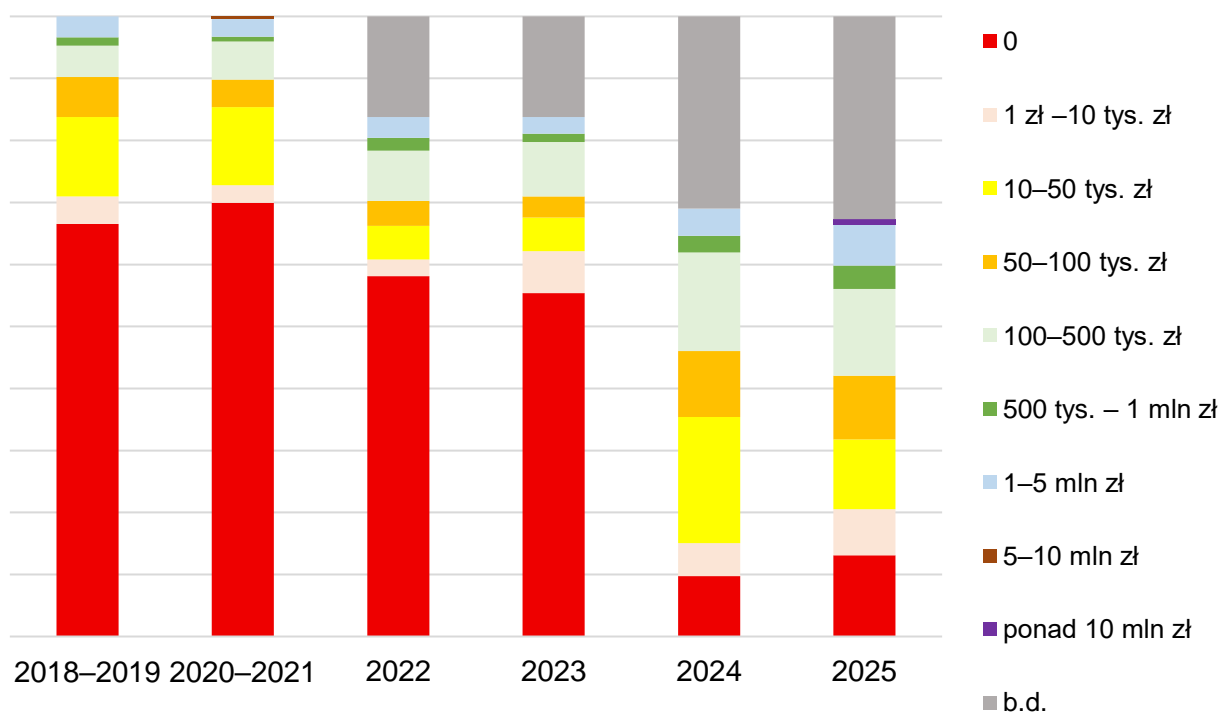
Wykres: Skala wydatków powiatów ziemskich na działania związane z opieką nad zabytkami

Zestawienie 29. Skala wydatków powiatów ziemskich na działania związane z opieką nad zabytkami

Wydatki [zł]	2018–2019	2020–2021	2022	2023	2024	2025
0	16	12	6	5	6	5
1–10 000	2	2	-	1	-	-
10 001–50 000	3	2	2	-	-	1
50 001–100 000	3	4	1	4	1	1
100 001–500 000	8	4	2	2	3	3
500 001–1 000 000	1	1	-	-	-	-
1 000 001–5 000 000	1	5	1	1	1	1
5 000 001–10 000 000	-	1	-	-	2	-
> 10 000 000	-	-	1	-	-	2
b.d.	-	-	4	4	5	5

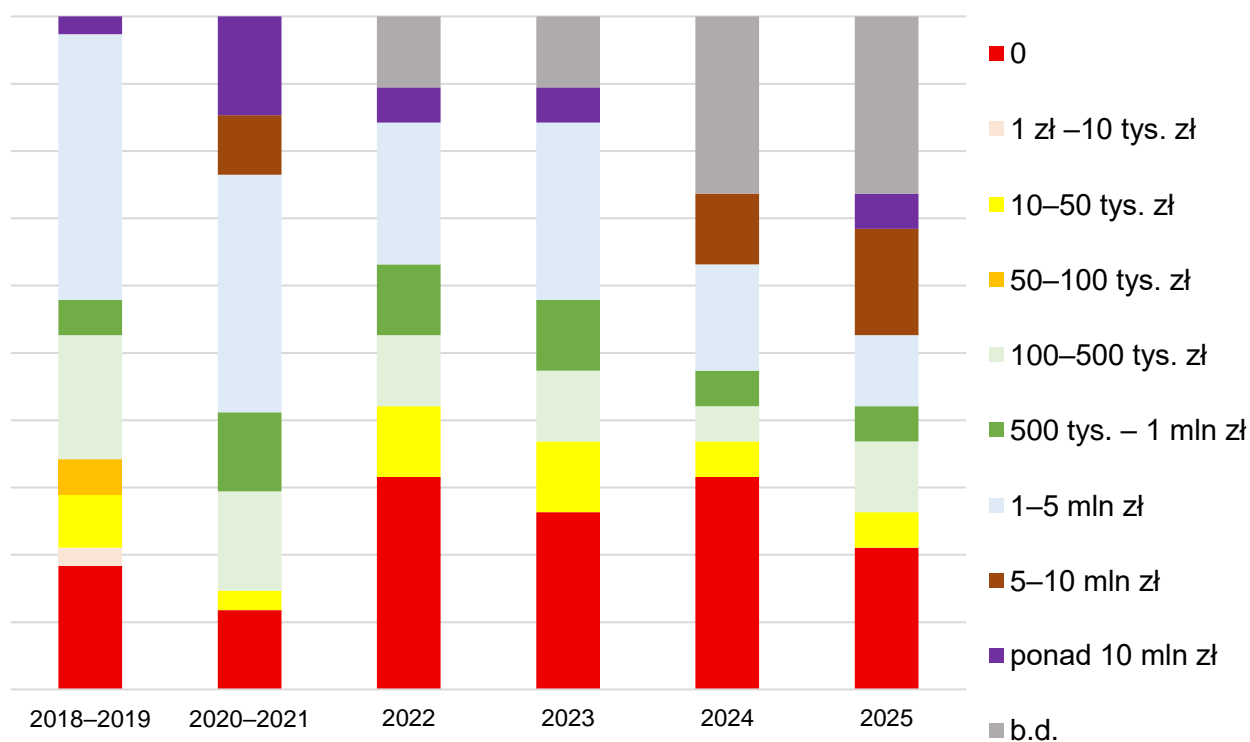
Wykres: Skala wydatków gmin na działania związane z opieką nad zabytkami

Zestawienie 32. Skala wydatków gmin na działania związane z opieką nad zabytkami

Wydatki [zł]	2018–2019	2020–2021	2022	2023	2024	2025
0	197	172	86	82	11	14
1–10 000	13	7	4	10	6	8
10 001–50 000	38	31	8	8	23	12
50 001–100 000	19	11	6	5	12	11
100 001–500 000	15	15	12	13	18	15
500 001–1 000 000	4	2	3	2	3	4
1 000 001–5 000 000	10	7	5	4	5	7
5 000 001–10 000 000	-	1	-	-	-	-
> 10 000 000	-	-	-	-	-	1
b.d.	-	-	24	24	35	35

Wykres: Skala wydatków miast na prawach powiatu na działania związane z opieką nad zabytkami

Zestawienie 33. Skala wydatków miast na prawach powiatu na działania związane z opieką nad zabytkami

Wydatki [zł]	2018–2019	2020–2021	2022	2023	2024	2025
0	7	4	6	5	6	4
1–10 000	1	-	-	-	-	-
10 001–50 000	3	1	2	2	1	1
50 001–100 000	2	-	-	-	-	-
100 001–500 000	7	5	2	2	1	2
500 001–1 000 000	2	4	2	2	1	1
1 000 001–5 000 000	15	12	4	5	3	2
5 000 001–10 000 000	-	3	-	-	2	3
> 10 000 000	1	5	1	1	-	1
b.d.	-	-	2	2	5	5

Podobnie jak w poprzednich okresach sprawozdawczych, w latach 2024–2025 skala wydatków na działania związane z opieką nad zabytkami jest zróżnicowana i nie wykazuje czytelných tendencji.

Na przestrzeni ostatnich lat liczba gmin i miast na prawach powiatu finansujących opiekę nad zabytkami pozostaje na podobnym poziomie. W okresie sprawozdawczym 2024–2025 rozpiętość deklarowanej skali wydatków na działania związane z opieką nad zabytkami jest szeroka – od wydatków równych zeru po wydatki na poziomie 1–5 milionów zł rocznie. Jeśli chodzi o wydatki gmin, nakłady finansowe plasują się w niższych rejestrach skali z wyjątkiem jednej gminy, która zadeklarowała w 2025 roku wydatki ze środków własnych na prace przy zabytkach w kwocie ponad 10 milionów zł.

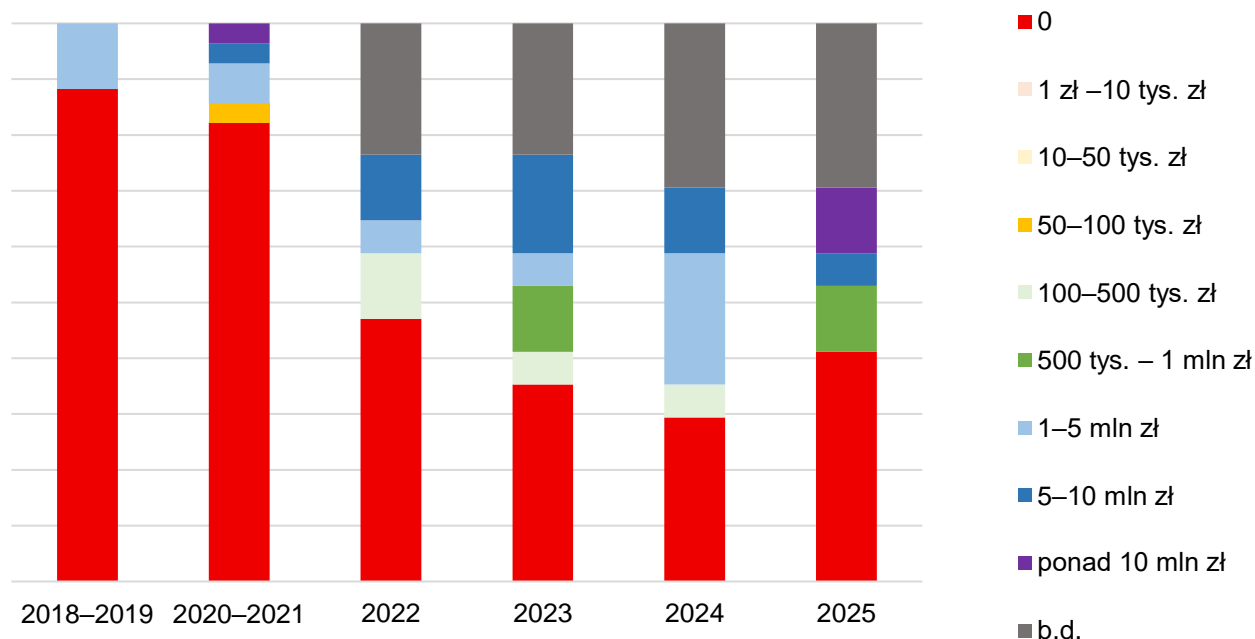
Nadal bardzo niewielka liczba gmin uzyskuje dotacje na realizację zadań związanych z opieką nad zabytkami. W latach 2024–2025 najwięcej gmin pozyskało łącznie dotacje na kwotę w wysokości pomiędzy 1 mln a 5 mln zł. Przewyższa je jednak liczba gmin, które nie pozyskały funduszy zewnętrznych na opiekę nad zabytkami w ogóle.

Zestawienie 31. Źródła dotacji pozyskiwanych przez powiaty ziemskie w okresie 2024–2025

Lata	Suma dotacji z określonego źródła ⁶⁷				Razem
	Środki unijne	Środki ministerialne	Środki województwa	Inne	
2022	0 zł	11 400 122 zł	294 002 zł	6 300 000 zł	17 994 124 zł
2023	0 zł	10 000 724 zł	253 255 zł	11 792 200 zł	22 046 179 zł
2024	1 760 723 zł	14 485 673 zł	308 612 zł	9 264 487 zł	25 819 494 zł
2025	1 586 700 zł	2 000 000 zł	365 730 zł	39 713 690 zł	43 666 120 zł

⁶⁷ Informatorzy w ankietach finansowanie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków „Polski Ład” zaznaczali jako „środki ministerialne” lub jako „inne” – nie zawsze sygnalizując, że chodzi o tenże program.

Wykres: Skala dotacji pozyskanych przez powiaty ziemskie na działania związane z opieką nad zabytkami

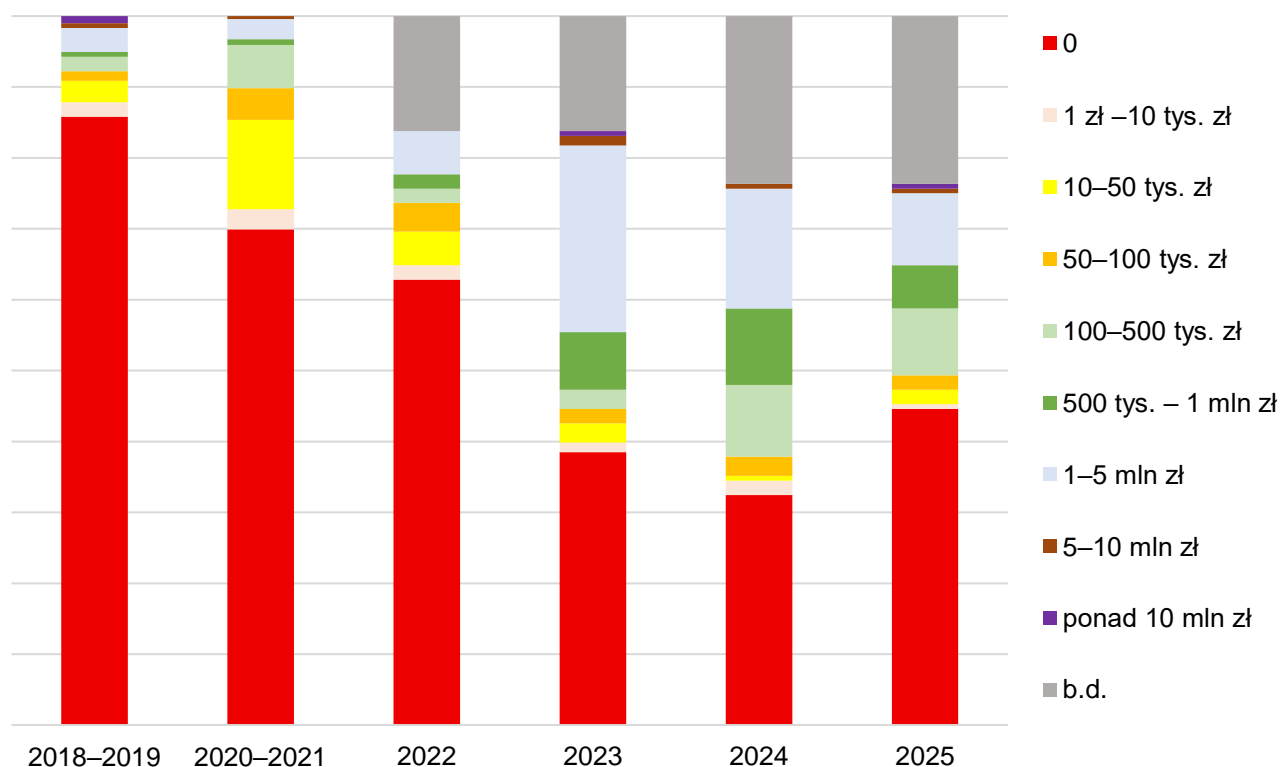
Zestawienie 30. Ilość powiatów ziemskich, które w danych latach pozyskało dotacje na działania związane z opieką nad zabytkami

Suma pozyskanych w skali roku dotacji [zł]	2018–2019	2020–2021	2022	2023	2024	2025
0	30	23	8	6	5	7
1–10 000	-	-	-	-	-	-
10 001–50 000	-	-	-	-	-	-
50 001–100 000	-	1	-	-	-	-
100 001–500 000	-	-	2	1	1	-
500 001–1 000 000	-	-	-	2	-	2
1 000 001–5 000 000	4	2	1	1	4	-
5 000 001–10 000 000	-	1	2	3	2	1
> 10 000 000	-	1	-	-	-	2
b.d.	-	-	4	4	5	5

Zestawienie 35. Źródła dotacji pozyskiwanych przez gminy w okresie 2024–2025⁶⁸

Lata	Suma dotacji z określonego źródła ⁶⁹ [zł]					Razem [zł]
	Środki unijne	Środki ministerialne	Środki województwa	Inwestorzy prywatni	Inne	
2022	5 665 538	12 046 679	974 150	822 000	4 537 208	24 045 575
2023	8 320 286	53 587 090	2 760 301	0	55 007 898	119 675 576
2024	465004	52517923	76210	27212	15452308	68 538 657
2025	17573269	37292269	406634	0	11042791	66 314 963

Wykres: Ilość gmin, które w danych latach pozyskały dotacje na działania związane z opieką nad zabytkami

⁶⁸ Informatorzy w ankietach finansowanie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków „Polski Ład” zaznaczali jako „środki ministerialne” lub jako „inne” – nie zawsze sygnalizując, że chodzi o tenże program.

⁶⁹ Jw.

Zestawienie 34. Ilość gmin, które w danych latach pozyskały dotacje na działania związane z opieką nad zabytkami⁷⁰

Suma pozyskanych w skali roku dotacji [zł]	2018–2019	2020–2021	2022	2023	2024	2025
0	254	172	93	57	48	66
1–10 000	6	7	3	2	3	1
10 001–50 000	9	31	7	4	1	3
50 001–100 000	4	11	6	3	4	3
100 001–500 000	6	15	3	4	15	14
500 001–1 000 000	2	2	3	12	16	9
1 000 001–5 000 000	10	7	9	39	25	15
5 000 001–10 000 000	2	1	-	2	1	1
> 10 000 000	3	-	-	1	0	1
b.d.	-	-	24	24	35	35

Zestawienie 37. Źródła dotacji pozyskiwanych przez powiaty grodzkie w okresie 2024–2025⁷¹

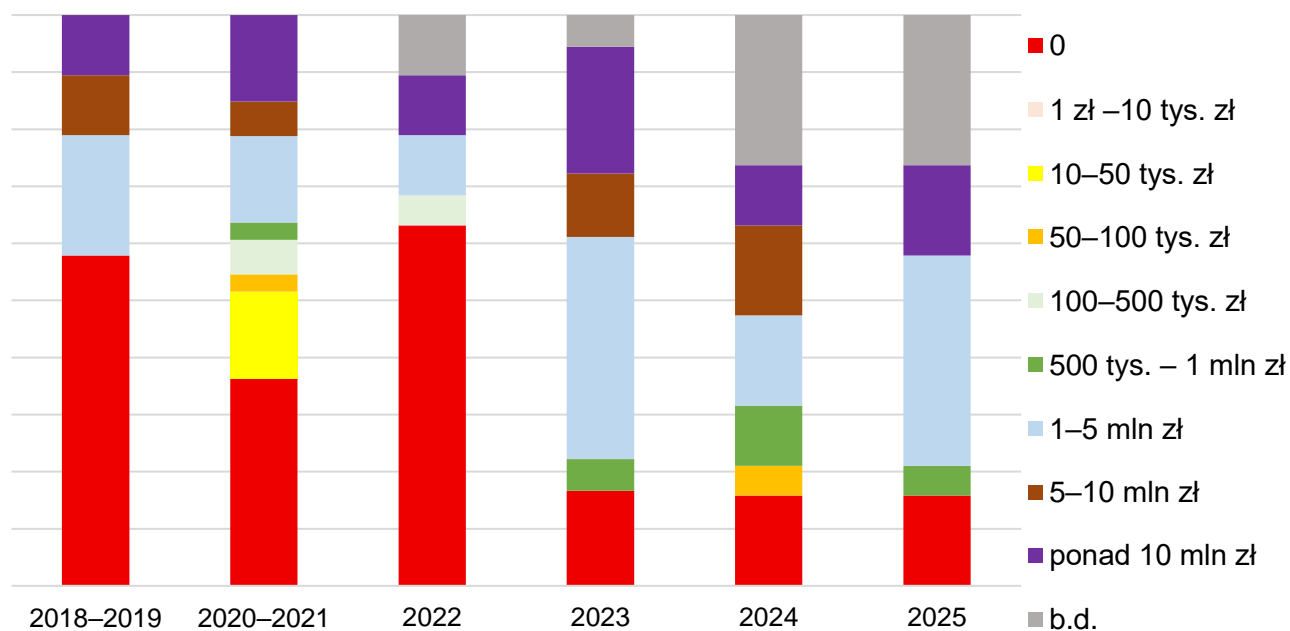
Lata	Suma dotacji z określonego źródła ⁷² [zł]					Razem [zł]
	Środki unijne	Środki ministerialne	Środki województwa	Inwestorzy prywatni	Inne	
2022	17 663 102	13 096 507	0	34 590	32 304 245	63 098 445
2023	401 049 034	46 593 688	0	0	46 442 301	494 085 023
2024	80 843	67 963 128	50 000	0	18 342 700	86 436 671
2025	470 637 136	7 782 933	167 750	0	182 923 053	661 510 871

⁷⁰ Zestawienie obejmuje promesy w ramach Polskiego Ładu, które podpisane zostały w 2025 roku, których realizacja została wyznaczona na 2026 r.

⁷¹ Informatorzy w ankietach finansowanie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków „Polski Ład” zaznaczali jako „środki ministerialne” lub jako „inne” – nie zawsze sygnalizując, że chodzi o tenże program.

⁷² Informatorzy w ankietach finansowanie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków „Polski Ład” zaznaczali jako „środki ministerialne” lub jako „inne” – nie zawsze sygnalizując, że chodzi o tenże program.

Wykres: Ilość powiatów grodzkich, które w danych latach pozyskały dotacje na działania związane z opieką nad zabytkami

Zestawienie 36. Ilość powiatów grodzkich, które w danych latach pozyskały dotacje na działania związane z opieką nad zabytkami⁷³

Suma pozyskanych w skali roku dotacji [zł]	2018–2019	2020–2021	2022	2023	2024	2025
0	22	12	12	3	3	3
1–10 000	-	-	-	-	-	-
10 001–50 000	-	5	-	-	-	-
50 001–100 000	-	1	-	-	1	-
100 001–500 000	-	2	1	-	-	-
500 001–1 000 000	-	1	-	1	2	1
1 000 001–5 000 000	8	5	2	7	3	7
5 000 001–10 000 000	4	2	-	2	3	-
> 10 000 000	4	5	2	4	2	3
b.d.	-	-	2	1	5	5

⁷³ Zestawienie obejmuje promesy w ramach Polskiego Ładu, które podpisane zostały w 2025 roku, których realizacja została wyznaczona na 2026 r.

CEL STRATEGICZNY II. Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu

CEL OPERACYJNY II.1. Upowszechnianie wiedzy o zabytkach (promowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami)

2.6. UPOWSZECHNIANIE WIEDZY O ZABYTKACH

2.6.1. Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym

Edukacja na uczelniach wyższych⁷⁴

Wśród uczelni wyższych województwa śląskiego, w których przeprowadzono badanie (wymieniono je w zestawieniu poniżej), zajęcia obejmujące zagadnienia z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami prowadzone są w około połowie z nich (pięciu z jedenastu ankietowanych uczelni). Są to takie przedmioty, jak:

- na uczelniach technicznych:
 - Archeologia i teoria konserwatorska;
 - Projektowanie konserwatorskie: Projektowanie w kontekście kulturowym;
 - Projektowanie konserwatorskie: Adaptacja i modernizacja obiektów zabytkowych;
 - Konserwacja i rewitalizacja obiektów architektury krajobrazu;
 - Konserwacja i modernizacja zabytków, podstawy wiedzy o zabytkach,
 - Dziedzictwo kulturowe i krajobraz regionu,
 - Zintegrowany projekt konserwatorski architektoniczno-urbanistyczny;
 - Ochrona zabytków;
 - Przestrzenie dziedzictwa kulturowego;
 - Ochrona, konserwacja, adaptacja wnętrz obiektów zabytkowych;
 - Projektowanie w obiektach zabytkowych;
 - Rewitalizacja wnętrz;
- na uczelni ekonomicznej:
 - Podstawy urbanistyki i kompozycji urbanistycznej;
 - Podstawy gospodarki nieruchomościami (część jednego wykładu lub nawiązanie przy okazji do innych zagadnień)
 - na uniwersytecie na kierunku Prawo i Administracja:
 - Prawna ochrona dzieł sztuki ludowej, folkloru i niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
 - Kryminalistyczne aspekty ochrony dzieł sztuki;
 - Archeologia prawna – nauka o zabytkach materialnych związanych z prawem;
 - Ekspertologia sądowa – przeprowadzenie dowodu z opinii biegłych;
- na kierunku Historia sztuki:
 - Strategie rewitalizacyjne;
 - Konserwatorstwo i prawna ochrona dzieła sztuki;
 - Dziedzictwo kulturowe w regionie;

⁷⁴ Dane z badania ankietowego prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańskiego.

- na kierunku Animacja społeczno-kulturalna z edukacją kulturalną:
 - Kultura z upowszechnianiem (blok ćwiczeń nt.: społeczne funkcje muzeów sztuki);
 - Edukacja kulturalna w instytucjach kultury - edukacja muzealna;
- na kierunkach Turystyka historyczna i Środkowoeuropejskie studia historyczne:
 - Architektura obronna jako współczesna atrakcja turystyczna (wybrany region);
 - Rola muzeów w turystyce historycznej,
 - Wybrane zagadnienia turystyki industrialnej (wybrany region),
 - Wybrane zagadnienia turystyki szlakiem zabytków sztuki (wybrany region).

Zmniejszyła się liczba kierunków w obrębie uczelni, gdzie wcześniej już zagadnienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami były w programach studiów, stąd w aktualnych raportach uczelnie nie zgłaszały tychże kierunków do statystyki.

W porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym znacząco zmniejszyła się liczba prac dyplomowych (łącznie inżynierskich, licencjackich i magisterskich) związanych z dziedzictwem kulturowym regionu, obronionych na ankietowanych wyższych uczelniach w województwie śląskim.

Zestawienie 38. Uczelnie wyższe, do których przesłane zostały zapytania ankietowe

Czy w latach akademickich 2023/2024 i 2024/2025 na uczelni były prowadzone zajęcia obejmujące zagadnienia z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami?	
TAK	NIE
<ul style="list-style-type: none"> • Akademia Śląska w Katowicach • Politechnika Częstochowska • Politechnika Śląska w Gliwicach • Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach • Uniwersytet Śląski w Katowicach 	<ul style="list-style-type: none"> • Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach • Górnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości im. Karola Goduli w Chorzowie • Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej
BRAK ODPOWIEDZI	
<ul style="list-style-type: none"> • Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach • Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie • Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach 	

Zestawienie 39. Kierunki studiów o programach obejmujących zagadnienia z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wraz z liczbą studentów

Nazwa uczelni	Kierunek studiów	Liczba studentów w roku akademickim					
		2019/ 2020	2020/ 2021	2021/ 2022	2022/ 2023	2023/ 2024	2024/ 2025
Akademia Śląska	Architektura	214	200	239	235	234	260
	Architektura wnętrz	215	211	248	241	219	213
Politechnika Częstochowska	Architektura krajobrazu	-	-	-	-	30	65
	Budownictwo	-	-	368	330	-	-
	Budownictwo z wykorzystaniem technologii BIM	-	-	75	93	-	-
	Zarządzanie w turystyce i sporcie	-	-	15	15	-	-
Politechnika Śląska	Architektura	678	722	707	712	90	100
	Architektura wnętrz	141	142	158	167	-	-
	Budownictwo, specjalność inżyniera procesów budowlanych	285	275	-	-	-	-
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach	Ekonomia	-	-	564	52	-	-
	Gospodarka miejska i nieruchomości	-	-	194	229	-	-
	Gospodarka przestrzenna	-	-	126	109	-	-
	Gospodarka turystyczna	-	-	88	1059	-	-
	Zarządzanie publiczne	-	-	61	107	-	-
Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie	Historia (specjalność nauczycielska)	-	-	3	3	b.d.	b.d.
	Turystyka i rekreacja	-	-	71	73	b.d.	b.d.
Uniwersytet Śląski	Administracja	541	522	-	-	488	504
	Animacja społeczno-kulturalna z edukacją kulturalną	47	39	43	37	33	32
	Architektura informacji	89	124	-	-	-	-

Etnologia i antropologia kulturowa	36	38	-	-	-	-
Geografia	-	-	152	125	-	-
Historia sztuki	99	94	90	82	86	94
Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo	164	137	136	138	-	-
Kulturoznawstwo	169	162	-	-	-	-
Prawo	2431	2396	110 ⁷⁵	63 ⁷⁶	2137	2191
Środkowoeuropejskie studia historyczne	-	-	-	-	6	4
Turystyka	61	63	48	36	-	-
Turystyka historyczna	120	95	-	-	71	87

Zestawienie 40. Liczba prac inżynierskich, licencjackich oraz magisterskich związanych z dziedzictwem kulturowym regionu obronionych na poszczególnych kierunkach studiów na wyższych uczelniach

Nazwa uczelni	Lata akademickie				zob. osobno	
	2017/18 i 2018/19	2019/20 i 2020/21	2021/22 i 2022/23	2023/24 i 2024/25	2023/24	2024/25
Akademia Śląska	b.d.	9	17	12	5	7
Politechnika Częstochowska	3	-	5	-	-	-
Politechnika Śląska	18	21	36	53	25	28
Uniwersytet Ekonomiczny	2	-	20	4	2	2
Uniwersytet Jana Długosza	-	-	1	b.d.	b.d.	b.d.
Uniwersytet Śląski	8	79	46	7	4	3
RAZEM	31	109	125	76	36	40

⁷⁵ Dotyczy studentów, którzy zgłosili się na zajęcia wybieralne związane z omawianą tematyką.

⁷⁶ Jw.

2.6.2. Popularyzacja zabytków i wiedzy o zabytkach

Wśród imprez o zasięgu międzynarodowym i regionalnym popularyzujących zabytki odbywających się na terenie województwa należy wymienić:

- **Europejskie Dni Dziedzictwa** koordynowane od roku 2009 przez Narodowy Instytut Dziedzictwa. Jest to impreza o zasięgu europejskim mająca na celu podnoszenie świadomości bogactwa i różnorodności kultury w regionach. Co roku, we wrześniu, Europejskie Dni Dziedzictwa odbywają się pod wspólnym dla terenu całej Polski hasłem. W organizację EDD coraz chętniej włączają się gminy, muzea, stowarzyszenia oraz inne instytucje. Czynny udział w EDD bierze również Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańtego. W roku 2024 na terenie województwa śląskiego w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa odbyło się 70 różnego rodzaju wydarzeń popularyzujących zabytki, w roku 2025 było ich 66.
- **Dni Architektury Drewnianej (DAD)** organizowane od 2023 roku, koordynowane przez Narodowy Instytut Dziedzictwa. Jest to cykliczne wydarzenie o skali ogólnopolskiej, odbywające się zazwyczaj w ostatni weekend sierpnia. Główną ideą jest popularyzacja i promocja zabytków drewnianych. W ramach DAD w 2025 roku w województwie śląskim wydarzenia organizowali: Enklawa Budownictwa Drewnianego przy Muzeum Beskidzkim w Wiśle, Beskidzki Dom Zielin „Przytulnia” w Brennej, Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańtego, Muzeum Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie oraz Beskidzkie Muzeum Rozproszone Diecezji Bielsko-Żywieckiej.
- **INDUSTRIADA** – święto Szlaku Zabytków Techniki, odbywające się co roku w obiektach należących do Szlaku Zabytków Techniki oraz w tzw. obiektach zaprzyjaźnionych wybieranych corocznie w ramach konkursu organizowanego przez Operatora Szlaku (w okresie sprawozdawczym było to Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze). W 2024 roku Industriada odbyła się w 47 obiektach, w 29 miastach. Uczestnicy Industriady mieli możliwość wzięcia udziału w 423 wydarzeniach. W 2025 roku w trakcie Industriady odbyło się 469 wydarzeń w 50 obiektach i 32 miastach⁷⁷.
- **Juromania** coroczne święto Jury Krakowsko-Częstochowskiej, którego celem jest wypromowanie regionu oraz przedłużenie sezonu turystycznego na Jurze, organizowane od 2018 roku. W działania na rzecz stworzenia sieci współpracy, włączyły się dwa województwa – śląskie i małopolskie, jurajskie gminy i miasta, jak również wiele instytucji kultury i stowarzyszeń. Koordynatorem wydarzenia jest Związek Gmin Jurajskich. W roku 2025 w ramach Juromanii na terenie województwa śląskiego odbyło się 101 wydarzeń w 26 lokalizacjach (razem z województwem małopolskim – 266 w 51 miejscach). Całe wydarzenie trwało 5 dni (dwa kolejne weekendy) i cieszyło się wyjątkowo dużą frekwencją – ponad 68 tys. uczestników, co oznacza prawie dwukrotny wzrost w stosunku do 2023 roku⁷⁸.

⁷⁷ <https://gliwice.eu/aktualnosci/dzieje-sie/startuje-industriada-2025> [dostęp: 13.02.2026].

⁷⁸ <https://produkcja.www.malopolska.pl/kalendarium/turystyka/8-edycja-juromanii-z-rekordowym-zainteresowaniem-podsumowanie-wydarzenia?v=news> [dostęp: 23.02.2026].

- **Kierunek GZM – Święto Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii** – odbywający się od 2021 roku największy w Polsce festiwal mikrowypraw, w znacznej większości ukazujących i popularyzujących dziedzictwo kulturowe regionu. W roku 2025 w 41 miastach i gminach zorganizowane zostały 194 wycieczki oraz 4 wydarzenia (w 2004 r. odpowiednio 178 i 2). Organizatorem wydarzenia jest Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia. Projekt „Kierunek GZM” w 2025 roku zdobył nagrodę „Złote Spinacze” w konkursie organizowanym przez Związek Firm Public Relations.
- **Festiwal Górnej Odry** organizowany od 2021 roku w zachodniej części województwa. Jest to trzydniowa impreza organizowana pod koniec czerwca. Koordynatorem wydarzenia jest Związek Gmin i Powiatów Subregionu Zachodniego. Motywem przewodnim jest Odra i tematyka wodna. W czasie wydarzenia organizowane są między innymi zwiedzania obiektów zabytkowych w miejscowościach nadodrzańskich czy też warsztaty i pokazy związane z tradycjami i obrzędami (jak np. wyplatanie i puszczanie wianków na wodę). W 2025 roku w festiwalu, w ponad 100 imprezach, uczestniczyło 200 669 osób, tj. dwukrotnie więcej niż w 2023 roku (100 781).

Wśród aktywności związanych z dziedzictwem kulturowym gminy wskazują najczęściej wydarzenia promujące kulturę ludową i lokalne tradycje. Są to różnorodne imprezy, wystawy, konkursy, festiwale, a także warsztaty czy szkolenia. Ich liczba od wielu lat jest podobna. Często są to imprezy cykliczne.

W trakcie wydarzeń odtwarzane są (często przy współudziale Kół Gospodyń Wiejskich czy miejscowych stowarzyszeń i kół miłośników) miejscowe tradycje i obrzędy, jednakże najczęściej mają one charakter pokazowy, często towarzyszą im pikniki lub zabawy. Do często wspomnianych w ankietach zaliczyć można dożynki, obrzędy topienia Marzanny czy nocy świętojańskiej. Przykładem typowo lokalnych działań są między innymi Święto Karpia Polskiego w Kaniowie, Breńskie Szkubaczki w Brennej czy Browarie Toszeckie w Toszku.

Wśród coraz częściej inicjowanych i następnie powtarzanych co roku wydarzeń znajdują się rekonstrukcje wydarzeń militarnych. M.in. w gminie Lubomia ma miejsce coroczna inscenizacja bitwy Bukowsko-Olzańskiej z okresu Powstań Śląskich. Podobnie w Wyrach co roku organizowana jest rekonstrukcja bitwy Wyrskiej (druga wojna światowa).

Wiele gmin korzysta też z nowoczesnych form upowszechniania wiedzy o zabytkach i tradycjach lokalnych proponując uczestnictwo różnego rodzaju grach miejskich i questach. Wśród promujących się w ten sposób gmin wymienić można gminy Pszczyna czy Czerwionka-Leszczyny.

Popularyzacją problematyki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w skali województwa zajmuje się Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfantego (dawniej Instytut Myśli Polskiej im. W. Korfantego), dla którego jest to jedno z działań statutowych. Wśród przedsięwzięć Instytutu wymienić należy organizowanie różnego rodzaju wydarzeń, konferencji naukowych, warsztatów, szkoleń czy przygotowywanie wystaw i wydawnictw.

W działalności Regionalnego Instytutu Kultury im. Wojciecha Korfantego w okresie sprawozdawczym widoczny jest wyraźny wzrost liczby wydarzeń w stosunku do wykonywanych opracowań dokumentacyjnych zabytków.

Zestawienie 41. Działalność Regionalnego Instytutu Kultury im. Wojciecha Korfańskiego

Rodzaj działania	Liczba działań					
	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Wystawy i ekspozycje	11	13	28	33	29	44
Wydawnictwa	8	10	20	23	19	20
Konferencje, wykłady, szkolenia, seminaria, warsztaty	20	28	39	115	215	154
Inne wydarzenia	4	6	12	61	95	88
Wykonane opracowania dokumentacyjne	35	46	21	1	1	1
SUMA	78	103	120	233	359	307

CEL STRATEGICZNY II. Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu

CEL OPERACYJNY II.2. Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

2.7. AKTYWIZACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH NA RZECZ OPIEKI NAD ZABYTKAMI

2.7.1. Organizacje pozarządowe (NGO) działające w sferze opieki nad zabytkami

Na terenie województwa śląskiego działa wiele stowarzyszeń, organizacji, fundacji, których cele statutowe związane są z problematyką ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Wiele z nich działa bardzo aktywnie organizując różnego rodzaju akcje, sesje, wykłady, wycieczki, przygotowując wydawnictwa czy opracowując artykuły dla prasy lokalnej. Informację o swojej działalności zamieszczają na stronach internetowych. Część z nich ściśle współpracuje z gminami na rzecz opieki nad zabytkami.

Zestawienie 42. Liczba stowarzyszeń, organizacji itp. działających lokalnie na rzecz opieki nad zabytkami, podawana przez jednostki samorządu terytorialnego w badaniu ankietowym⁷⁹

Liczba działających lokalnie organizacji działająca w danym roku sprawozdawczym		2022	2023	2024	2025
podawana przez	gminy	64	66	102	94
	miasta na prawach powiatu	65	67	41	46
	powiaty	29	28	83	83

W latach 2024–2025 liczba organizacji pozarządowych działających lokalnie na rzecz opieki nad zabytkami, podawana przez jednostki samorządu terytorialnego w badaniu ankietowym wzrosła. Jednocześnie liczni respondenci sygnalizowali, iż nie posiadają danych na temat aktywności takich organizacji na swoim terenie. Warto zdać sobie sprawę także z tego, iż wiele stowarzyszeń i fundacji powoływanych jest w celu uratowania konkretnego zabytku, gdyż taka forma prawna umożliwia różnorodne działania, które niekoniecznie są dostępne dla biznesu lub pozostałych sektorów gospodarki.

2.7.2. Społeczni opiekunowie zabytków

Społeczni opiekunowie zabytków ustanawiani są – na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków – przez starostę właściwego według miejsca zamieszkania kandydata. Starosta jest zobowiązany zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o ustanowieniu społecznego opiekuna zabytków (art. 103 ustawy). Społeczni opiekunowie zabytków podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechniają wiedzę o zabytkach, w ramach swojej pracy współpracują z wojewódzkim konserwatorem zabytków i starostą (art. 102 ustawy).

⁷⁹ Dane z badania ankietowego gmin i miast na prawach powiatu i powiatów prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańskiego.

Liczba ustanowionych społecznych opiekunów zabytków co roku jest bardzo niska i nie ulega znacznym zmianom. Z ankiet przesłanych przez jednostki samorządu terytorialnego wynika, że w okresie sprawozdawczym 2024–2025 w województwie śląskim działało łącznie 11 społecznych opiekunów zabytków, w powiatach: będzińskim, bieruńsko-łędzińskim, cieszyńskim, kłobuckim i wodzisławskim.

Zestawienie 43. Liczba społecznych opiekunów zabytków ustanowionych w latach 2014–2025⁸⁰

Lata	Liczba wniosków kierowanych przez ŚWKZ ⁸¹	Liczba ustanowionych opiekunów
2014–2017	3	3
2018–2019	0	0
2020–2021	4	4
2022–2023	0	0
2024–2025	0	0

2.7.3. Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu

Nagrody Marszałka Województwa Śląskiego w dziedzinie kultury

Marszałek Województwa przyznaje dwie nagrody za działalność związaną z opieką nad zabytkami Są to:

- Nagroda w dziedzinie kultury przyznawana w trzech kategoriach: artystycznej, za upowszechnianie i ochronę dóbr kultury oraz dla młodych twórców;
- Nagroda za wybitne osiągnięcia w dziedzinie konserwacji zabytków przyznawana od 2010 roku. Wyróżnienie to mogą otrzymać osoby fizyczne lub prawne (z wyłączeniem muzeów) za realizację wyróżniających się prac konserwatorskich przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków na terenie naszego województwa. Nagrody przyznawane są dla Inwestorów oraz dla Wykonawców.

Zestawienie 44. Liczba przyznanych Nagród Marszałka Województwa Śląskiego w Dziedzinie Kultury w latach 2014–2025

Nagroda Marszałka Województwa Śląskiego	Liczba nagrodzonych osób							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
za wybitne osiągnięcia w dziedzinie konserwacji zabytków	1	2	2	3	1	2	3	2
w dziedzinie kultury w kategorii upowszechnianie i ochronę dóbr kultury	3	3	3	3	3	3	3	3

⁸⁰ Dane z badania ankietowego powiatów i ŚWKZ prowadzonego przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańtego.

⁸¹ Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Nagrody za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania kultury i ochrony zabytków⁸²

Nagrody za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania kultury i ochrony zabytków mogą być również przyznawane przez gminy i powiaty, jednak jak wynika z przesłanych ankiet, ta forma zachęty do opieki nad zabytkami jest przez jednostki samorządów terytorialnych stosowana rzadko.

W latach 2024–2025 10 gmin w 5 powiatach przyznało nagrody w dziedzinie upowszechniania kultury i ochrony zabytków. Na ten cel gminy przeznaczały w tym okresie od 1 850 do 20 tys. zł w ciągu roku. Z tych danych wynika, że gminy w większości nie wykorzystują narzędzia jakimi są nagrody do wspierania opieki nad zabytkami.

Zestawienie 45. Liczba przyznanych nagród za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania kultury i ochrony zabytków przez gminy
(wykaz przedstawia podział na powiaty ziemskie)

Nagrody w gminach poszczególnych powiatów	2014–2017	2018–2019	2020–2021	2022	2023	2024	2025
będziński	-	-	-	-	-	-	-
bielski	1	-	-	2	1	2	3
bieruńsko-lędziński	-	-	-	-	-	-	-
cieszyński	-	4	2	62 ⁸³	53 ⁸⁴	6	14
częstochowski	1	-	-	-	-	-	-
gliwicki	-	-	-	1	-	-	-
kłobucki	-	-	-	5	3	-	-
lubliniecki	-	-	-	-	-	-	-
mikołowski	-	1	-	-	-	-	-
myszkowski	-	-	-	-	-	-	-
pszczyński	-	5	9	-	-	4	9
raciborski	1	-	1	8	9	7	9
rybnicki	-	-	-	-	-	-	-
tarnogórski	1	-	-	5	3	-	-
wodzisławski	-	-	-	1	3	-	37
zawierciański	-	-	-	-	-	-	-
żywiecki	-	-	-	-	-	-	-

Podobnie jak w gminach tylko nieliczne powiaty grodzkie przyznają nagrodę za upowszechnienie oraz za osiągnięcia w dziedzinie opieki nad zabytkami. W okresie sprawozdawczym 2024–2025 przyznanie nagród zadeklarowało 6 miast. Według przesłanych ankiet przesłanych, rozpiętość funduszy przeznaczanych na takie nagrody uległa znacznemu zmniejszeniu – górna granica spadła z 46 do 10 tys. zł.

⁸² Dane z badań ankietowych jednostek samorządu terytorialnego prowadzonych przez Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfańskiego.

⁸³ Liczba obejmuje 55 nagród gminy Zebrzydowice, pow. cieszyński, w tym dla członków grup i zespołów.

⁸⁴ Liczba obejmuje 45 nagród gminy Zebrzydowice, pow. cieszyński, w tym dla członków grup i zespołów.

Zestawienie 46. Liczba przyznanych nagród za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania kultury i ochrony zabytków przez powiaty grodzkie

Powiaty grodzkie	2014–2017	2018–2019	2020–2021	2022	2023	2024	2025
Bielsko-Biała	-	-	-	-	-	-	-
Bytom	-	-	9	-	-	-	-
Częstochowa	-	4	2	-	-	9	8
Chorzów	-	-	-	-	-	-	-
Dąbrowa Górnicza	14	-	-	5	3	3	2
Gliwice	-	-	5	-	-	3	1
Jastrzębie Zdrój	-	-	-	-	-	-	-
Jaworzno	-	-	-	-	-	-	-
Katowice	13	52	27	4	4	2	2
Mysłowice	-	-	-	-	-	-	-
Piekary Śląskie	-	-	-	-	-	-	-
Ruda Śląska	-	-	-	-	-	-	-
Rybnik	-	23	-	-	-	-	-
Sosnowiec	-	-	6	1	1	-	-
Siemianowice Śląskie	1	-	-	-	-	-	-
Świętochłowice	-	1	-	-	-	-	-
Tychy	-	3	-	-	-	-	-
Zabrze	-	-	3	11	11	-	-
Żory	-	-	4	4	4	1	1

W latach 2024–2025 pięć powiatów ziemskich przyznało nagrody za osiągnięcia w dziedzinie opieki nad zabytkami, przeznaczając na ten cel w różnych latach kwoty w przedziale od 3 tys. do 22,5 tys. zł.

Zestawienie 47. Liczba przyznanych nagród za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania kultury i ochrony zabytków przez powiaty ziemskie

Powiat	2014–2017	2018–2019	2020–2021	2022	2023	2024	2025
będziński	12	11	-	7	10	11	-
bielski	5	57	-	-	-	2	2
bieruńsko-lędzki	4	2 ⁸⁵	-	3	4	3	5
cieszyński	8	5	4	1	1	1	1
częstochowski	-	1	2	-	-	-	-
gliwicki	5	2	1	-	-	-	-
kłobucki	-	b.d.	2	-	-	-	-

⁸⁵ Przyznano nagrodę zbiorową dla członków zespołów.

lubliniecki	-	-	-	-	-	-	-
mikołowski	-	-	-	-	-	-	-
myszkowski	-	b.d.	-	-	-	-	-
pszczyński	-	-	16	9	15	-	-
raciborski	19	6	-	-	-	-	-
rybnicki	-	-	-	-	-	-	-
tarnogórski	5	2	2	-	-	-	-
wodzisławski	34	14	8	4	5	44	39
zawierciański	-	b.d.	9	-	-	-	-
żywiecki	4	b.d.	-	-	-	-	-

Odznaka „Za opiekę nad zabytkami”

Na podstawie art. 106 ustawy osobom zasłużonym w sprawowaniu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przyznaje się złote i srebrne odznaki „Za opiekę nad zabytkami”. Odznakę przyznaje minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. Łącznie w latach 2024–2025 przyznano łącznie trzy odznaki (wszystkie w 2025 roku).

Zestawienie 48. Liczba odznak „Za opiekę nad zabytkami” przyznanych na wniosek Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w latach 2010–2025

Lata	liczba odznak
2010–2013	2
2014–2017	0
2018	0
2019	0
2020	0
2021	2
2022	0
2023	9
2024	0
2025	3

Konkursy architektoniczne i urbanistyczne

Podobnie jak w okresie sprawozdawczym 2022–2023, w poszukiwaniu inicjatyw związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, przesłano formularze ankietowe do Towarzystwa Urbanistów Polskich O/Śląski oraz do Stowarzyszenia Architektów Polskich Oddział Śląski z pytaniem o zorganizowane w 2024 i 2025 roku konkursy architektoniczne i urbanistyczne dotyczące obiektów zabytkowych lub obiektów w historycznym otoczeniu. Odwrotnie jak w poprzednim okresie sprawozdawczym, w odpowiedzi z SARP Oddział Śląski uzyskano informację, iż nie zorganizowano tego rodzaju konkursów w wymienionych latach, a z TUP O/Śląski odpowiedzi nie uzyskano.

3. ANEKS

ZADANIA GMIN I POWIATÓW

W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Zgodnie z art. 4. ust. 1 pkt 7 ustawy z 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym (tekst jednolity Dz. U. z 2025 r. poz. 1684) powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Do zadań powiatu z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami⁸⁶ należy w szczególności:

- sporządzanie powiatowego programu opieki nad zabytkami oraz sprawozdania z jego realizacji,
- umieszczanie, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, na zabytkach nieruchomości znaków informujących o tym, że zabytek podlega ochronie,
- przyjmowanie informacji od osób prowadzących roboty budowlane i ziemne o ujawnieniu przedmiotu, który posiada cechy zabytku,
- zawiadamianie wojewódzkiego konserwatora zabytków o wykopalisku lub znalezisku archeologicznym,
- przygotowywanie decyzji o zabezpieczeniu dobra kultury w formie ustanowienia tymczasowego zajęcia,
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie zawiadamiania o uszkodzeniu, zniszczeniu lub zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku,
- ustanawianie społecznego opiekuna zabytków, wydawanie legitymacji opiekuna i prowadzenie stosownej ewidencji,
- sporządzanie wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”.

Do zadań powiatu w zakresie upowszechniania kultury należy w szczególności:

- organizowanie działalności kulturalnej w powiecie,
- podejmowanie działań wspierających rozwój twórczości artystycznej i ludowej oraz amatorskiego ruchu artystycznego,
- tworzenie i prowadzenie powiatowych instytucji kultury, w tym muzeów,
- prowadzenie rejestru powiatowych instytucji kultury,
- organizowanie i prowadzenie bibliotek publicznych,
- prowadzenie spraw w zakresie wymiany kulturalnej,
- współdziałanie w zakresie organizacji świąt i innych uroczystości oraz imprez artystycznych i rozrywkowych,
- prowadzenie spraw związanych z przyznawaniem nagród za osiągnięcia w dziedzinie artystycznej, upowszechniania kultury i ochrony zabytków.

⁸⁶ Wynikające z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz. U. z 2024 poz. 1292 z późn. zmianami).

Zgodnie z art. 7 ust. 1, ustawy z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2025 r. poz. 1153 z późniejszymi zmianami) zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. Zadania te, na podstawie pkt 9 cytowanego artykułu, obejmują sprawy: „kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Zakres działań spoczywających na samorządzie gminnym ze strefy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami precyzuje ustawa z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zgodnie z którą do zadań gminy należy:

- sporządzanie gminnego programu opieki nad zabytkami oraz sprawozdania z jego realizacji,
- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków,
- uwzględnianie problematyki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w strategiach rozwoju gmin, studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- podejmowanie działań mających na celu utworzenie parków kulturowych, w tym przygotowywanie uchwał oraz sporządzanie planu ochrony parku,
- przyjmowanie informacji od osób prowadzących roboty budowlane i ziemne o ujawnieniu przedmiotu, który posiada cechy zabytku,
- zawiadamianie wojewódzkiego konserwatora zabytków o wykopalisku lub znalezisku archeologicznym,
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie zawiadamiania o uszkodzeniu, zniszczeniu lub zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku.

Na podstawie art. 96. ust. 2 ustawy z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2024 poz. 1292 z późniejszymi zmianami) wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym położonym na terenie województwa. Przekazane w drodze porozumienia zadania wojewódzkiego konserwatora zabytków z zakresu ochrony zabytków wykonują odpowiednio powiatowi i miejscy konserwatorzy zabytków, powiatowo-gminni konserwatorzy zabytków albo metropolitalni konserwatorzy zabytków.